

גליון

מעוללפת
ספירים

במשנתו של הבעש"ט הקדוש

פרשת ויחי

גליון צ"ד

מאמר "נצחיות התורה"

פשט, רמז, דרש, סוד

פירושי התורה שבכתב מתחלקים, כידוע, לארבע חלקים - המוזכרים לראשונה בתיקוני הזוהר הקדוש ובכתבי רבי משה די ליאון^א - הנקראים: פשט, רמז, דרש וסוד, המכונים "ארבעה חלקי הפרדס" כי פרד"ס הוא ראשי התיבות שלהם, והראשון מבין מפרשי התורה שמוזכר בפירושו את ארבע חלקים אלו יחידו - הוא רבינו הרמב"ן ז"ל.

ה"פשט" הוא ההבנה המילולית, הבסיסית והשטחית, הראשונית והיסודית, של התיבות הכתובים בפסוקים, ובלשון רש"י והרמב"ן היא נקראת: "פשוטו של מקרא" על סמך מאמר חז"ל^ב "אין מקרא יוצא מידי פשוטו", והיא נקראת "פשט" כי היא מופשטת מכל מורכבות ומסובכות.

הראשונים התעסקו בעיקר בדרך ה"פשט", ובמיוחד ידוע על רש"י שהיה המפרש הראשון שעסק בביאור "פשוטו של מקרא"^ג. וכן גם תלמידיו: רבי יוסף קרא, הרשב"ם, רבי יוסף בכור שור, הרב"א, וכן בספרד התעסקו רבי אברהם אבן עזרא ורבי דוד קמחי (הרד"ק) בדרך הפשט.

ה"רמז" הוא ההבנה היקשית וההיסקית, המגיחה וצצה מתוך התיבות והמילים^ד, רק שבאופן כללי אינה מקישה מכתובים על כתובים אלא מסיקה ממאורע אחד על

משנהו, כגון מה שהביא הרמב"ן^ה בשם המדרש^ו ש"מעשה אבות סימן לבנים", או כגון מה שביארו כמה מהמפרשים את ששת ימי בראשית כרמז לסדר המאורעות העתידיים לבוא בהמשך הדורות, ועוד.

ה"דרש" - שהוא מלשון חיפוש^ז - הוא ההבנה באופן של הסקת מסקנות לגבי עניינים דומים או מעניין לעניין אף באותו עניין עצמו, והוא נעשית על ידי המידות שהתורה נדרשת בהם, וכפי שמנו אותם כמה מן התנאים: הלל הזקן מנה שבע מידות לפני בני בתירה^ח, רבי ישמעאל מנה שלוש עשרה מידות^ט, ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי מנה ל"ב מידות^י.

הדרך הרביעית והעמוקה ביותר היא דרך ה"סוד" שהוא ביאור הפסוקים על פי תורת הקבלה והפנימיות, וכפי שהוא מכונה בלשון הרמב"ן: "דרך האמת לאמתיו", כלומר, פירוש המקראות כרמז להנהגות השי"ת באמצעות הספירות הקדושות העליונות.

ההבנה בדרך אלגוריה^א שבכתבי הראשונים

נמצא אם כן, כי באופן כללי, ישנם שתי דרכים לפרש את הכתובים, האחת מתייחסת רק לרובד הפשטני של התורה ונקראת "פשט", והשנייה רואה - בנוסף^ב - את המסרים

^א וזה לשונו (שירת לר משה די ליאון בענייני בקבלה, ישעיה תשבי, חקרי קבלה ושלחוחותיה, חלק א, עמ' 64): כפי אשר פירשתי בספר אשר חברתי הנקרא פרד"ס, וקראתי שמו פרדס על עניין ידוע שחברתי אותו בסוד ארבעה דרכים בעניין שמו ממש ארבעה נכנסו לפרדס, פשט רמז דרשה סוד עניין פרדס.

^ב רב הונא שבת ס"ג ע"א.

^ג וכמו שכתב בתחילת פירושו למגילת איכה (א,א): "ש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו".

^ד כעין מה שכתב האבן עזרא (בראשית פרק א) וזה לשונו: על גחונך החזה, ולא נדע עם הנני שרש כאדון, או נוסף כודון. והואמר שנקרא כן בעבור הרוח שיגיא ממנו זה דרך דרש, וכן אמרו על גיחון.

^ה לך לך יב ו ד"ה ויעבר.

^ו תנחומט ט.

^ז כדכתיב (ויקרא י, טו): "ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שרף".

^ח תוספתא סנהדרין פרק ז סוף הלכה ה.

^ט ספרא ויקרא י"ג מידות פרק א, והיא נקראת "ברייתא דרבי ישמעאל", ונאמרת בכל יום בתפילת שחרית אחר סדר הקרבנות.

^י והיא נקראת "ברייתא דל"ב מידות", ופירושה נדפס בסוף מסכת ברכות.

^{יא} מלבד בכמה מקרים שדחו חז"ל את הפשט מפני הפירוש האלגורי, מפני שראו אותו כבלתי מתקבל על הדעת, כגון "וישלחו מעמק חברון" (בראשית לו יד): "הלא אין חברון

נתונה אלא בהר וישראלו ועמק חברון, א"ר אחא הלך להשלים אותה העצה העמוקה נתתן הקב"ה בינו ובין חבר הנאה שהיה קבור בחברון ועבדום וענו אותם" (כ"ד פ"ד ר"ג, "חבר הנאה" המונה לאברהם).

כמו כן דחו חז"ל את הפשט בעניינים הקשורים לחטאייהם של גדולי ישראל, כגון הדרשות על ראובן (ויקרא ראובן וישב את בלחה פלגש אביו" - בראשית לח כב - "מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאילו שבע עמך" - שבת נה ע"ב), על בני עלי (ואת אשר ישכבו את הנשים הוציאת פתח

אוהל מועד" - שמואל א ב כב) - שאמרו ז"ל "כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה מתוך ששחו את קנייתן מהא מעלה עליהם הכתוב כאילו שכבום" (ויפס ט ע"א), וכן "את אוריה

החיתי הרגת חברך" (שמואל ב יט) - "שהיה לך לדונן בסנהדרין ולא דנת" (שבת נו ע"א, ועוד), כמו כן דחו חז"ל את הפשט מחמת המוסר, כגון כל אותם פסוקים בספר קהלת

הממליצים על תנוונות הגוף, וכלשונם ז"ל: "כל אכילה ושתייה שנאמרה במגילה זו, בתורה ובמעשים טובים הכתוב מדבר..." (קידו ט סו)

כך גם לגבי "שיר השירים" היה הפירוש האלגורי חשוב בעיני חז"ל עד כדי כך שאמרו: "הקורא פסוק אחד של שה"ש ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו, מביא רעה לעולם, מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו: רבש"ע, עשאוני בנך ככבוד שמנגנים בו לצים" (סנהדרין ק"א א).

אמנם לגבי חלק ההלכה מצוינו בחז"ל פחות פירושים אלגוריים, כגון "הוא ישמול בך, יכול ממשהל מכל צד, ת"ל לא יחבול ריחים ורכב" (כ"ד כ יח), פירשו חז"ל את המילה "רכב" כאשה ולמדו ממנה שאסור למשכנה, כך גם לגבי: "מניין ליבמה שנפלה לפני

מוכח שחין שאין חוסמין אותה, שני לא יחחסם שור בדישו" (ביבמות ד ע"א), אולם הדרשות האלגוריות ההלכתיות לעולם אינן באות כדי לדחות את פירוש הפסוק כפשוטו (בבמות

ד ע"א) בשונה מדת הנצר"ח של ביאורו עניינים שונים באופן אלגורי בלבד.

המסתתרים מעבר למשמעות הפשוטה של המילים, את אותם רעיונות הנחבאים מבעד לתיבות המילים שבפסוקים, באופן של רמז או סוד, והם מוסתרים על ידי ספרורים או ציווים, וכל אלו נקראים ההבנה האלגורית.¹

הנה הבנה זו האחרונה הרואה בעיקר את הפירוש המוחבא אל מתחת לפשט, בתוספת אליו וחלילה לא במקומו,² היא עתיקת יומין ויש לה סימוכין גם בתנ"ך עצמו,³ והייתה קיימת כבר בראשית ימי בית שני אצל אנשי כנסת הגדולה,⁴ ובעקבותיהם גם אצל רבותינו

¹ לשון זה מובא לראשונה בדברי הריב"ש (שהוא אחד ממעלי התוס') בפירושו ע"ה"ת הנקרא **כבור שור** (מבשר פוק ב' טו), וז"ל: וכן כתוב בשמואל יודיע כל ישראל... כי נאמן שמואל לבניא לה", כי נאמן דבריו, ובכאן נשברו דיונים על אמות העולם שאומרים על מה שאמר למשה רבינו **אלגוריא** א"ה, **כלומר: חידה ומשל**, ואינו מה שהוא אומר, ומהפכין הנהגה אשר אחר, ומוציאין הדבר ממשמעותו לגמרי, ועליהם אמר דוד "מגיד דבריו ליעקב, חקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים ילד ידעום". שאעפ"י שהתעיק את התורה למשון - הקודש של המשל, לא נתן להם הקדוש ברוך הוא לב לקודש וענין לראות ואזנים לשמוע, אלא מהפכו הדברים להם שאינם, כי אף הקדוש ברוך הוא רוצה וחפץ בהם שידבקו בתורתו. גם מבני עמינו שמעתי שמפקפקין על תפילין ומזוות וכיוסי - הדם, שאומרים "היה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך, וכתבת על מזוזות ביתך ובשעריך", שהוא כמו "שימני כחות על לךך, כחות על זרועיך", שתוכני תמיד, ואינו חותם על זרועו ולבו ממש. וכן איתא אינם ממש תפילין ומזוזות, וכן "וכסה כפרי", כמו "וכסיתו את דמו", וכו' "ארץ אל תכסי דמי". ואינו אומר כסוי הדם ממש, אלא להם מעלבוש של תורה, כי אף הם עתידים ליתן את דביו. וכן מה ענין משה אצל שאר בניאים, שבדריים על ידי חידה ומשל, אבל משה אין מדבר על ידי חידה, כמו שהעיד הקדוש ברוך הוא. שאינו מדבר עמו בחידות, עכ"ל.

מקור המילה "אלגוריה" הוא בינונית, ומשמעותה "דבר אחרת" (מן הביאור הפשוט של המילים). ויש הבדל בין "אלגוריה" לבין "משל", והיינו כי בדרבן המשל יוצא מתוך השוואה מסתרת של עניינים דומים (חכמת משלי השועלים של חכמי ישראל) ופונה אל השכל, הרי שהאלגוריה פונה אל כוח הדמיון. וכן יש עוד הבדל בזה, כי לעומת המשל שבו אין המשל משתתף את כוונתו אלא מפרסא איסוף על מנת שייסעי בהבנת הנמשל, והממשיל בעצמו מוסר לנו את כוונתו האמתית שבמשל, וכגון משל יותם (שפטים טו, ח ואילך), משל נתן הנביא (שפי"ב א' ואילך), משל הכרם (ישעיהו ה' א' ואילך) ועוד, הרי שלעומת זאת באלגוריה אין הכוונה רומז שהיא מתכוון לעניין אחר, ומתעלם כביכול מכוונתו האמתית. אדרבה, היא מדבר כאלו היא באמת אחר ומתכוון להפשוט והנגלה שבדבריו, אלא שהאלגוריה מסירה את המובן הפשוט המשמש לה כמו מעטפת, ומגלה לנו עניין אחר לגמרי המסתתר מתחת לאותה מעטפת.

עוד יש חלקם בין "משל" ובין "אלגוריה", דאילו בסמל דברי הכתוב מתפרשים כפשוטם, אלא שלעניינם מוסתרים יתן רמז רוחני (כמו המשכן וכו'). המורה רמז לחכמה והשלחן רמז לעשי: "הרעה שתימים ידועים יעשו ויסתכר שלחן פסחא במונה בדרום, באב בירא בה יב", מש"א"כ האלגוריה היא פירוש נוסף מעבר לפשט (נוד אחת, וישעיהו שתי"ג ע"ה עשה"ה בהכרעות שם), אמנם יש הרואים את הסמל כסוג של אלגוריה (שם, ע"ה 494).

² כמש"כ האבן עזרא בהקדמה לפירושו על התורה, וזה לשונו: **דרך חכמי הערלים, האומרים כי כל התורה חידות ומשלים. ככה כל הדברים, שהם בספר בראשית נאמרים. גם כה כל המצות והחוקים הישרים, כל אחד כפי מחשבתו, על יסודו הוא ירע, פעם לביטוי פעם להרע.**

כי הנהגע עימי, רמז לדברים עלמים, שהם בגוף האדם שמים, ואשה כי תזרע יין (י"ב ב.) רמז לבית תרומה, ומספר ימי הטומאה בראיתם. גם מספר השבטים, רמז למנין התלמידים השטים. **וכל אלה דברי תהו, הכל נדף ואין כמותו.** והמאת לפרש כל מצוה דברי ומלה כאשר הם כתובים, אם אמת היא הדעת קרובים. גם, **נכון הלוית לדברים סודות, והם בעצמם מותבי חיות, כדבר גן עדן ועץ הדעת, ותהיה חכמה כל עם הכמת פתח א"ה בשמעת, והעד הנאמן בכל מפורשנו, הוא שכל הלב שנטב בקרבנו קדושו. והמכחיש הדעת מכחש הרגשותינו, כי לאנשי לבב נתנה תורת אבותינו.**

ואם מצאנו כתוב בתורה שאין הדעת סובלת, נוסף או נתקן כפי היכולת ע"ד משפט לשון, אשר חקק אדם הראשון. **כל מצוה נעשה כן על המצות נעשה**. אשר יעשה אותם יתכן, כמו: ומלת את ערלת לבבכם (דברים י"ט טו), על המצות תובא: אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויק' א' י) ועוד כי השם ושל לא לרצוא אחרים, ואין יצוא לרצוא את נפשו כאכזריים; גם עת מותו תבוא, טרם מולו את ערלת לבבו, ואם ישאל שואל איך יתכן להיות דברים, להשמעות אותם ולסודות נכבדים; התשובה: זה המצות על יצא ערלים אלהים חיים כל על הכמה הגויים, שחברו ספרים רשומים. והמזל על יצא ערלים אלהים, ודרכי השם בתולדות האדם יורנו דרכים, כי הא שיהו הנחיריים נברא בעבור ארבעה צרכים, לנשום החוץ אל מוחו הראש והלורדי ליתחן, והלריחי בו וליפוי תכונתו. וזה הנדן הגויים מגולה, שהם מחוץ לעגולה.

וראה עוד בספר מנחת קנאות (השלמות, מאמר לרשב"א): והכת השנית שהיא שהם כלם מודים בדת שנתנה מפי השי"ת על ידי נביאו והדת הזאת כוללת שלש האומות היידועות לנו שהם הערבים והישמעאלים והעזים ואפשר יותר. ואמנם השלש האומות הנזכרות מדין בדת משה רבינו ע"ש השלום והצלם מודים כי משה אמת ותורתו אמת. לא יכדיש אחד מהם זו ולתי שאומה חלקו חלקו המצוות שלשלו שלקיים. **החלק האחד שמוח לבחירה מהם משלים ודמויות כמניעת החרישה בשור ובחמור ומוניעת אכילת מיני הבמה שאינו מעלין גרה. וקצת מצוות התורה כיוצא בה ומפסטיין אותו מפסוטיין ומלבישין אותו רמזי חזיון והחלק השני העמידים על פסוטם.** **וזלתי ששמו להם זמן מוגבל כקרבנות וקצת מצוות התורה כיוצא בה ונזרו בהם שהם צורות לרמזו על העתיד ובהגיע הזמן נתגלה הרמז והנמשל ונתבטל המשל והצורה.** וזה החלק השלישי שאריו בלי זמן מוגבל והוא רצון הכורא יתברך לכישרצה להחליף הדת כלו או מקצתה על ידי נביא אחד.

ואנו קהל עלת של ישראל נעמי על המצות על פסוטיין לא במשל ולא בחידות ובלי זמן מוגבל אלא כלל התורה גמרי כימי השמים על הארץ וזלתי מה שנומשלו ובמני ידוע או במקום ידוע ובדבר ידוע. במקום ידוע כמצות הללויות בארץ וישועלים ובמקדש ובזמן ידוע כבשר התאהו שכרא בו כי ירחק ממך המקום. ובדבר ידוע בעבודת המקדש כהן ידוע ובגדים ידועים ובמינים ידועים, עכ"ל.

וראה עוד בעניין זה הרב גבילין בלפני ידועים, עכ"ל.
³ וכמש"כ במגילת רות (י"ט ט): "אנכי רות אמתך, ופרשת כנף על אמתך כי גאל אתה". המקור לביטוי "ופרשת כנף" הוא הפסוק "כנשר יעיר קנו על גזוליו ירחף, פירוש כנפיו ירחפו וישאו על אברתן" (דברים י"א). משמעות האלגוריה היא שהנשואין הם כהגנה והגעה לחוף מבטחים.

⁴ כך בנודיא פירוש האלגוריה מקומות שונים במקרא, כמו (ויחזקאל טו) "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמייך ואמר לך בדמייך חיי ואמר לך בדמייך חיי", וכן פרשת מעשה מרכבה (ויחזקאל א'), כמ"כ ייתכן שכל הדרשות האלגוריות שנמסרו בחז"ל בשם "דורשי רשומות" שייכות גם הן לתקופה זו, כגון: "ולא מצאו מים" (שמות כב), דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה. ויורוהו י' עץ (שם כה), דורשי רשומות אמרו: הראוהו דברי תורה שנמשלו לעץ" (מילתא טו כב-כה). *ל' לעומת זאת - מעשים בפירוש אלגוריה ורק במקומות אשר שמו אלגוריה מתקבץ בהם ל' הפסוקים הם משמשים בדרך זו, כגון בברית בין הבתרים שנאמר שם "חה לי עגלה משלשת ועו משלשת ואיל משלש..." (בראשית טו טו) שחז"ל פירשוהו כאלגוריה לרבע מלכויות (פדר"א פוק ב').

בדרך כלל סומכים חז"ל את דרשותיהם על משלים ואלגוריות הנמצאות כבר בלשון המקרא, כגון: הכמה נמשלת בספר משלי לאחות - "אמר לחכמה אחתי את" (משלי ד); יצר הרע מכוון "לפתח חטאת רובץ" (בראשית ד ט), ולבשון רבותינו "שטן" ו"יצר הרע" הם שמות נרדפים זהו: "הוא שמה פסוקי יצר הרע הוא מלאך המוות" (ב"ב טו ע"א), על יסודם של אלו דרוש חז"ל כמה וכמה הפסוקים המדברים על שונוניו או על מיקוניה כמדברים על יצר הרע, כגון: "ברצות ה' דרכי אש, אם אביניו שילת אמר" (שפ"ט טו) וכן "אם רעב שונאך האכילתו לחם" (שפ"ט כה) - של תורה, וכן "מציל יניו ואבינו מגולו" (תהילים לה ט) וכי יש גזלן גדול מזה? (ב"ר ד"א ע"א), וכן אמרו על הפסוק "את הצפוני ארחיק מעליכם" (ויאל ב' כ): "זה יצר הרע שצפון ועומד בלבויו על אדם" (ספ"ה ב ע"א), או לרונמא אלגוריה ומשל הקלוקים מן הטבע. האדם נמשל לעץ - "כי האדם עץ השדה" (דברים י ט), ועל יסוד זה דרוש חז"ל את דברי המשל בויחזקאל (י"ד כ): "וזרדעו כל עצי השדה - ואלו הבריות, חז"ל כי האדם עץ השדה; כי אני ה' השפילתי עץ גבוה - זה אבימלך; הגבהתי עץ שפל - זה אברהם; הובשתי עץ לח - אלו נשי אבימלך; הפרחתי עץ יבש - זו שרה" (ב"ר ד"א ע"א).

בדרך האלגוריות הזאת דרוש גם את הפסוק: "כל הנחלים הולכים אל הים - כל חכמתו של אדם היא אל אלה בלב, והים איננו מלא - והלב אינו ממלא לעולם" (קיד"א ז). **וראוי להדגיש כי ברוב הדרשות של חז"ל הפירוש האלגוריה והמשלי אינו במקומו כהפסוק אלא כחוספת לפשט.** וכפי שאמרנו על ספר תהילים: "כל מה שאמר דודי בספרו, כננדו וכננד כל ישראל וכננד כל העוים אמרו" (מדרש שו"ת ב"ח י"א), וכן אמרו חז"ל גם לגבי ספר משלי: "חזרנו על כל ס' משלי ולא מצאנו שכתובים בו אלא תתקט'ו פסוקים, ואתה אומר ג' אלפים משלי" (חב"ד שלמה, מלפ"א ז י"ב), אלא שאין לך כל פסוק ופסוק שאין בו ב' או ג' עטמים" (ש"ר א' ע"א).

גם כלי להשגת הידיעות הפחותות והנמוכות הטבעיות, והשגת המושכלות האלוקיות אינה - אם כן - אלא השלב העליון שביכולת ההכרה השכלית.

סתרי התורה שבמשנת הקבלה, לעומת זאת, מתארים את התגליות ההוויות הרוחניות, האלוקיות והמלאכיות, ואת היחסים שביניהם לבין העולמות או האדם, הנתפסים ומובנים באמצעות התבוננות רוחנית שהיא מעל תפיסת והשגת השכל האנושי, כך שנשמת התורה אינה בכלל באותה מדריגה של שאר החכמות השכליות הטבעיות רק שהיא מעולה מהם אלא היא משונה מהם בכל מהותה, כי היא חכמה אלוקית ממש העולה לאין ערוך על כל החכמות השכליות האנושיות.

מחשבת החסידות

המושג היסודי העומד בבסיס תורת החסידות - ובפרט בתורת מרנא הבעל שם טוב זיע"א - הוא עניין "אין עוד מלבדו" המתפרש בספרי החסידות כפשוטו ממש, כי הכל בכל מכל כל מלא עד אפס מקום במציאות השי"ת. עניין זה מוזכר הרבה פעמים בספרי החסידות¹ על פי מאמר

הראשונים² שבראשם עמד רבי סעדיה גאון³, כי הוא היה הראשון שקבע את הכלל שכאשר דבר מן המקרא סותר להגיון השכלי צריך לפרשו באופן אלגורי ומשלי, ובכך פתח פתח לבאר את התורה באופן עמוק ופנימי יותר, כי לפעמים דברי התורה הפשוטים אינם אלא רמזים למושגים מופשטים ורעיונות רוחניים עליונים, כשהבנה זו שימשה בנוסף לכך כדרך מרכזית לגילוי הנסתרות, או יישוב אצל הראשונים⁴ לכפל הפנים המופיע במשלי הנביאים⁵.

נשמת התורה שבמשנת הקבלה

לאחר תקופת הראשונים, ואף כבר בזמנם, נתגלה בעולם תורת הקבלה שגילתה אף היא פנים חדשות בביאור פסוקי התורה באופן רוחני ועמוק ומתייחס למשמעות הפנימית של הדברים ולא רק לפשוטם החיצוני, אלא שעדיין ישנו הבדל וחילוק גדול בין הפירוש הסמלי והרוחני של בעלי הקבלה לרמז האלגורי שבשיטת הפילוסופים והחקירה של רבותינו הראשונים⁶.

ההבדל מתבטא בכך שבכתבי הראשונים מתארת האלגוריה ידיעות עיוניות על העולמות העליונים, השכלים הנבדלים, והאלוקות - מתארים ומתארת את השכל האנושי שהוא

¹ רשעים ירקב לא האמין בדברים אלו. אבל אנתנו זרע קודש אשר לעיני אבותינו היו הדברים אלה לעיני שבתם רבוא אנשים ולא כסתר אם כן נביא מזה גופא מופת. ולא אומר ממה שכתבו בתורה מציאות השם שזוהו מהקבלה והם יחפצו ומופת. אבל אומר דרך מופת מהניסים והנפלאות שנעשו לאבותינו בימים ההם בזמן הזה שזוהו מופת שאין למעלה ממנו על מציאותו.

ואם נאמר שמיאנו בזה בעבור שגם על זה גופיה אין מופת שהוא אצל רב מהקבלה. חס ושלום לומר כן כי אם באנו לזה איך מקום לתורה אבל הלא לנו הדבר נודע כי לא חללו לנו אבותינו שקר בשגם אי אפשר לומר שקר כזה מה שהיה לעיני כל העמים. והדבר דומה למי שבדמיון תמיד מעת הולדה היה בבור תחיתות ולא ראה הליכת הגלגלים אבל סיפרו אליו מכל האדם שבאו אליו שכן הוא באופן לא יסתפק בדבר האם ימנע להביא מזה מופת על מציאות הבורא (כפי דרשנים). וכן לא נמנע אנתנו מלהביא מופת ממה שידוע אליו בבירור שאין אחריו ספק שאכלו אבותינו המן ושאר מופתים נסים שאירעו לאבותינו המבוראים בכתובים וביותר נס חזנינה מישאל ועזריה גיבוב אריות וכבשן אש הכתוב על ספר הזכרונות למלכי מדי ופרס ונודע לכל העמים (ויאל אי לבדי אלא בוד יודו רואים ניסים על ידי השדדים אשר ה' קורא גלויים ונסתרים) אשר כל אלה מופתים גדולים על אמיתות והשגחתו.

וראינו להחסיני בעל חובת הלבבות בהקדמה ובפרק ג' משער היחוד גם כן הביא אריות כי החיוב על האדם לחקור על מציאות הבורא מדרך הפילוסופים. ולדעת אין בראייתו דברים מספיקים אף ללא נאמין מדרך הקבלה בלי שום מופת כלל (מלבד מה שאמרנו שיש מופתים רבים וניסים שבה נדחו לו וראיתו וגו' נצטרך לבקש עזר מהפילוסוף היווני) כי מה שכתב ממה שנאמר (דברים ד. יט.) וידעת היום וגו' הנה תברא בצידה מה שאמר היום שמוסב על יום ההוא יום מתן תורה והשבות על ידי זה על לבבר וגו' (כמו שנתבאר לעיל) על ידי מופתים. וכן מה שכתב ממה שאמר דוד המלך ע"ה (דברי הימים - א. כ"ח.) דע את אלקי אביך ועבדו גם כן סימו אלקי אביך מעיד על תחילתו שידע בגדר שהוא אלקי אביו שקיבל מאבותיו כן.

² וראה מה שכתב בספה"ק נועם אלימלך (תרומה) בזה"ל: וזהו דרשו ה' בהמצאו פירוש זדנה השם יתברך בין היות הוא מלא כל הארץ כבודו לית אחר פני מיניה. ושבעלה ברצונו תהיה לבורא את העולם הטלתי לברואי היה צריך לצמצם עצמו כדי לפנות מקום להמציא את בראויו כמו כן צריך האדם לצמצם עצמו. וזהו דרשו ה' בהמצאו רוצה לומר באופן זה בהמצאו כמו שהמציא על ידי צמצום כן תצמצם עצמך לדרוש אותו יתברך שמו כני"ל.

³ וכזכור במאמר המיוחס לרמב"ם שאם התורה נתפסת כפשוטה היא "פנויה וריקנית" (פרקים לתולדות ספרות הקבלה, ירושלים תרצ"א עמ' 143). וכן מובא מרבי עזריאל מגרונד כי "יש פרישות בתורה ומקראות שיראה למי שאינו יודע טעמי פירושהם שהם ראוים לישור" (פירוש הגאדות לר' עזריאל, מהר"י יתשיב, ירושלים תש"ח עמ' 37).

⁴ זהו לשונו: "וכלל אומרו: כל מה שימצא בספרים... וחולק על מה שמחייבו העיון האמיתי, בלי ספק שהוא דרך העברה מהלשון, ומציאותו המחפשים כחם יבקשו... וכל מה שימצא בספרי הנביאים והתנאים והרמב"ם (הש"ת) אי אפשר אי אפשר לא שאלא ימצאו להם בלשון ענינים וזלת ההגשמה, עד שייסכים למה שמחייב אותו העיון" (ראה ספר האמונות והדעות, מאמר ב. פרקים ג. ו.).

⁵ ראה מה"ש" הרמב"ם בפתיחה לספר מורה נבוכים עמ' יא.

⁶ ולמשל הביטויים "יד ה'", "פני ה'", ו"רעני ה'" מכוונים לפי רבותינו הראשונים להמחיש לנו את יכולתו, מציאותו והשגחתו של השי"ת (ראה רמב"ם הל' יסודי התורה, פ"א ה"ט). וכן פירש הרמב"ם את האישיה הטובה והרעה שבספר משלי כמשל לחומר המוכשר והבלתי מוכשר לקבל את הצורה (בלא שדחה, אמנם את הפשט). וכן מצינו שפירשו כמה מהראשונים כמו ר' שלמה אבן גבירול והרמב"ם, את כל המסופר על גן עדן בספר בראשית באופן אלגורי ומשלי.

⁷ וראה מה"ש" הרמב"ם רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל ע"כ בספר הזכרונות (מפות עשה אנכי) ז"ל"ק: ואין צורך למה שנתניעו הראשונים ז"ל ובראשם עטרת תפארת ישראל הרמב"ם ז"ל להביא מופתים על מציאות הבורא יתברך והשגחתו בזה העולם מופתים פילוסופיים, באמנם שהוא עיקר מצות אנכי ה' וגו' שידע זה בידעת הלב ואין ידיעת הלב בעיקר ובאמת אלא על ידי המופת ולא על פי הקבלה מאבותיו. והאריכו בזה ומשלו משל למה הדבר דומה לחבר בני אדם נסמכים כל אחד על גב תבירו אשר בהיות הראשון נופל בפתח כן כל העם יפלו אחריו בהיות הוא להם הסיבה הראשונה. וענין כספירתם שהאריכו בהנאת מופתים הפילוסופים על אלו הדברים וחיוברו ספרים הרבה על זה והלכו בעקבות אריסטו יחמ שמו יותר מפילוסופי העליון אשר עמלו להאריך בדרך מופתים בענינים אלו.

ואני אומר התכבדו מכובדים קדושים משתרי עליון ותנו כבוד לאלקים בדרך התורה ולא דרך פילוסופי העמים. והגשם עצמך איך ואו אריסטו שם רשעים ירקב המטרת לחם מן השמים וכדומה מן הניסים או אילו ראה קולות מתן תורה ושמע אנכי ולא יהיה בדיבור אחד ושאר נפלאות אשר יעידון ויגידון כי יש אלקים בשמים האם היה חוקר אחר מופתים על מציאות השם והשגחתו היש מופת גדול מזה. אלא שהוא שם

התיקונים¹²: "לית אתר פנוי מניה".

השקפה זו, שלפיה ספוגה המציאות כולה בנוכחותו של הבורא יתברך שמו, שורשיה כבר בחכמת הקבלה בכלל ובתורתו של האריז"ל בפרט - לשיטת המכריעים כי לא היה הצמצום כפשוטו ועוד יבואר באריכות טוגיית הצמצום במאמר לפר' קדושים] - אך הועשרה וקיבלה עומק במשנתו של הבעש"ט ותלמידיו, הלא הם מנהיגי וראשי החסידות לדורותיהם.

בספרו יסוד האמונה¹³ דן הרה"ק רבי ברוך מקאסאב זי"ע

בסוגיית הצמצום באריכות, ושם הכריע כי בוודאי שאין לפרש את תהליך הצמצום כפשוטם של דברים, אלא רק כתהליך ההסתתרות או ההתגלות של מציאות השי"ת ביחס להכרת שכלם של בני האדם.

שני טעמים עיקריים הובאו ליסוד זה - שלא היה הצמצום כפשוטו - בספרי החסידות¹⁴: א. מצד הכתוב "הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'י"י", וכן "אין עוד מלבדו"¹⁵. ב. מצד האור אין-סוף עצמו, שכן כל המושג פיניו

ועי עוד במש"כ בספה"ק עבודת ישראל (מבית פ"א ט"ד) וז"ל: רבן גמליאל אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק. עשה לך רב רצ"ל כל שלומנו או מתפלל תעשה לך רב הוא הבורא יתברך. שתיציר במחשבתך שהבורא יתברך הוא לנגדך וממךך הוועיל והסתלק מן הספק, רצ"ל שלא יך לא זאת לספק אצלך, רק החשוב שבודאי הבורא יתברך מצוי אצלך, כי הוא העילא מכל עלמין ותחת כל עלמין ובגו כל עלמין ולת אלת פנוי מניה כלא. כי זה הוא עיקר עבודת הבורא יתברך לצירי תמיד באמת ובתמים מציאות הבורא יתברך בלי שום ספק כלל, וכמו שהוא עומד בפני חירו כי ודאי כן הוא. וזה הודאי שמו כן תהלתו, שיהי עיקר העבודה והתפלה תלוי בודאי שמו שיעירי תמיד בודאי שהש"ת לנגד עיניו ורואה בעיניו, וכפי גודל האמנה בזאת כן תהלתו, וכמו שמצינו בוד המלך ע"ה שאמר (יה"א א ט"ז) ויברך דוד את יהוה, ר"ת ודאי. ובתחלה היה מצירי לפניו שבודאי מציאות הבורא יתברך הוא בלי שום ספק, וכמו שכתב רבינו ע"ה עלה בשם אן לרקיע, שהיה מצירי תמיד לפניו זאת ועלה במבולות עד רום רקיע, ועל כל פנים אם אים כי ביכולתו לעשות כזאת, על כל פנים צריך נגדנו מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים ט"ז) שיהי ה', כי שם הויה"ה אלא תמיד מצוייר לנגדנו אמיתות היותו שהוא הוה ומהות כל היות.

¹² קבב ע"ב.

¹³ קונטרסים לחכמת האמת, אות קיב, וז"ל: דע נאמנה, שענין הצמצום א"א למרשו כפשוטו ח"ו. כי המפרש אותו כפשוטו נופל בשוחר עמקה, כי הוא מדגם וחושב שא"ס תופס מקום, רחמנא ליצלן מהאי דעתא, כמו שהארץ בזה בעל שער השמים, וארזו בעל שומר אמונים הרבה להשיב אפו על המפרש צמצום כפשוטו.

אבל עיקר כוונת הצמצום הוא צמצום כח, כי להיות ה"א בלתי בעל תכלית, אמילא כחו ג"כ הוא א"ב"ת, כי כחו הוא ועצמותו וצמצומו הוא כחו. ממילא מ"ל האריז"ל, א"מילא צמצם עצמו, וכיוונה הוא שצמצם כחו ה"א ב"ת, כי השכל ממילא, מכח עצום ימשך פעולה עצומה, ומכח חלוש ימשך פעולה חלשה. והנה מכח ב"ת ראו שישמש פעולה ב"ת, וזה א"א שיהא העלול דומה לא העילה, לכן כדוי להעיל נאצלים בעלי תכלית, והוכרח לצמצם כחו ה"א ב"ת והתלמידיו על שום צמצומו בעל תכלית, כדי שיוכלו העלולים שהתו ולקבל אור, וזהו הכוונה במקום פנוי, ר"ל שכחו המצומצם נשאר פנוי מן הכח ה"א ועמד על כחו ב"ת.

וזהו הכוונה בחוט הא"ס שהוידק מאוד ונקרא בשם חוט, כי כח הא"ס המקיף ה"א ב"ת לא היה אפשר לסבול, לכן העמידו על כח חלוש, לכן משונה בשם חוט. והנה בחינת תירוץ כל א"ס המקיף ה"א ב"ת, כי כח החוט הוא יתרון ב"ת, כי כח החוט הוא כח ב"ת בערך כל א"ס המקיף ה"א ב"ת, נמצא כי הצמצום היה בלתי בעל תכלית.

¹⁴ שני אלה הם המתצמים על עשר ההוכחות המוזכרות בשומר אמונים הקדמון.

¹⁵ ירימיה כג כ"ד.

וכמו שמוצטט בספר בעל שם טוב על התורה (פרשת מקץ - אות יא): יחשוף בעת שכל דבר שיש בעולמו הכל מלא מהמדרגות יתברך שמו, כמו שאמר הכתוב (ירמיה כ"ג) את השמים ואת הארץ אני מלא. וכל הדברים הנעשים מבח מחשבותי הם אדם ותכליותיהם צריך לידע שהם הכל מן הבורא יתברך שמו, ואפילו דבר לק שקבלים שנעשים בעולם הם כולם מחשבתו ויתברך שמו, שסודו ע"ז לא אדם צריך להבין שלא ישהי חילוק אצל האדם דבר שהוא רוצה לעשות, בין שנעשה דבר זה כרצונו, ובין שלא נעשה כרצונו, כיון שהכל הוא מהבורא יתברך, והוא יודע שטוב לו שלא יהיה נגמר ונעשה כרצונו, ומכח לו לא יקפיד אדם לעולם לעשות דבר איהו דבר שחיישם לעשות ולעל שיהי בידו מבח לפועל, לפי שהוא יצטרך לרצון הבורא ולא להיפר, בוודאי אם היה לו שיר לפני הבורא היה לו לסעד לגמרו, ועכשיו שאין כח בידי לגמרו, בוודאי לא עלה דבר זה לרצון לפני הבורא, ומכח לו עשה לי טובה עוד מכח זה שלא עשה לי דבר זה (ההגות ישות ד"ד ע"א).

וכפי שכתב בספה"ק מאור עינים (השפוטס) וז"ל: וזהו העמיד המצוה על אחת על ידי אחת יבאו לקיים כולם והיא האמונה שאימני האדם כי מלא כל הארץ כבודו לית אתר פנוי מניה ואפס בלתו וכשיאימנו זה בלב שלם ובאמת יהיה עליו מורא ממלך מלכי

המלכים הקדוש ב"ה שהרי עומד לפניו ורואה אותו שהרי בכל מקום כבודו מלא כל הארץ אפילו מקום נשמיות וארציות הכל מלא מחיותו כמ"ש (ירמיה כ"ג כ"ד) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נמצא ירא מלפניו לעבור עבירה ונמצא האמונה היא ממש היראה ולכן שואלים נשאת ונתת באמונה קבעת עתת לתורה רוצה לומר השני שאלות שייכים יחד כי כל הדברים אפילו הם שהאדם מסתתר בהם הכל נברא וברדאי יש בו חיות מהבורא יתברך שמו שאפס בלתו וצריך האדם לקשר הדבר אל חיותו להבורא ב"ה.

וראה מש"כ בספה"ק יסוד העבודה (ח"ב פתח מג): ועד"ו מתפרש ג"כ מאה"כ. ההכח עינוי בראשו, פי שהעניינים הם המעוררים את התשוקות הגשמיים. אבל ההכח הנמשך אחר דקות וראשית השכל עינוי לעורר את כל המורגש שייגע בהשכל הרוחני הדק המיוחד לראשו. והקוטב מכל זה שלא תחול היראה על האדם כי"א ע"פ רוב התעוררות המחשבה בכל הבחינות השייכים ליתן יראה במוחו ולכו מפני התחקות מחשבתו באומץ אמונה אשר הם הכל בגדלות הבורא ית"ש ובהשגחתו הנפלאה. ועי"ז אשר ירגיל את עצמו בזה תמיד תצא המחשבה בו לפועל ציור רוחני אשר כבוד הש"ת הוא נגדו תמיד, וכאשר זה הציור הוא באמת כן כמאה"כ הלא את השמים והארץ אני מלא.

וראה מה שכתב הרה"ק בעל התינאי באגרת הקודש (פרק כה) בזה"ל: ומ"ש המלמק שרתה לא ידע לכוין הלשון בדקדוק כי הבעש"ט ז"ל היה אומר ד"ת ב"ל"א ולא בל"ה"ק ור"ל נתלכשה היינוי בחיי גלות וזהו ופרט א הוא ע"ג כו. שאז היה בחי גלות ביתור א"א לתמוה א"א ניצוץ מן האדם שניה נקרא בשם שכינה הראה אשכחן ואפילו מלאך נברא נקרא בשם ה' כפי וירא לפי הרמב"ן וכמ"ש ותקרא שם ה' הדובר אלה וכו וכו"ג טובא וכמדומה לי שתפיסם אינה מצד דקדוק הלשון אלא מעיקר דעה והתלבשות השכינה באין לקבלות שאין להם אמונה במ"ש האריז"ל בס' הגלגלים שאם ידעו לחלק בין קליפות הרוחניים לעו"ג הגשמיים אין לך גשמי כעפר הארץ ואף על פי כן טומאתם מן מלכות דמלכות דעשיה ובתוכה מלכות דצידיה כו' וכי"ל. ואם משום שולמנות נפשות עו"ג הרי נפשיותם מיוזג ז"ן דקליפות הרוחניים כמ"ש בכהאריז"ל, נמצא שהרוחניים מקור טומאתם.

אך באמת צריך ביאור רחב איך הוא התלבשות זו אבל לא עלינו תלונתם כ"א על ה"א ב"ת. ואל יחשדנו שומע שאני ענייני שהבתי דברי האריז"ל להפסיקו מגשמותו כי לא באתי רק לפרש דברי הבעש"ט ז"ל ותלמידיו ע"פ" קבלת האריז"ל בשגם עניני זה אינו מחכמת הקבלה ומהנסתרות לה' אלקינו כי אם מהנגלות לנו ולבנינו להאמיני אמונה שלימה במקרא מלא שדבר הכתוב הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' שאין מקרא יוצא מידי פשוטו וזהו האמונה פשוטם בסתם כללות ישראל ומסורה בידם מאבותיהם הקדושים שהלכו בתמימות עם ה' בלי לחקור בשכל אנושי שם האלקות אשר הוא למעלה מהשכל עד אין קץ לידע איך הוא מלא כל הארץ רק שדשים מקורב וזה לחקור בחקירה זו ו"א לקרב להם אל השכל אלא דוקא ע"פ" הקדמות לקורות מאכריז"ל מופשטות מגשמותו וכפי ששמעתי מרבותי ל"ץ א"א לא בארז ה' היטב במכמה כי אם מפה לאזן שומעת ליחיד סגולה ולשרידיים אשר ה' קורא כדכתיב ומקבשי הוי' יבינו כל ומכלל הן אתה שומע כו.

ובת הרה"ק סקאמארא זי"ע בספה"ק היכל הברכה (ו"שס): וזהו עצמו תמליך מזל"א מזל עליון המתחמם לבות ישראל לדבקה בו כי הוא התורה והמצוות והתפלה הוא חי"ך משם המאיך לך תימן חשך ממש וצער שומסבב אותך אחי נפשי החשך והעצבות והיסורים והיצר הרע אותה טובע במים הודונים ואתה ככל כחך באמונה שלימה שאתם שאמיני שאין שום אמונת דבר קטן ודבר גדול בלתי מושגת מרבותי ל"ץ א"א משם אמת השמים ואת הארץ הארציו אני מלא ממש נאם ידוד ואין שום דבר מחשבה קטנה וגדולה לטוב ולמוטב אפילו בחשבות הגדול שהוא מר ממות יסורי' מרורי' או מחשבות לא טובת שם מלא ממש מציאות הש"ת המהיח את הכל.

¹⁶ דברים ד לה.

הבא ונמשך בדרך העולם וגילוי, משא"כ המקובלים דברו בבחינת אור ומאור"ל.¹⁷

וכך אמר הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"עגל: "התנא רשב"י הראה להעולם, כי יש בורא עולם, האר"י וזה"ה לימד איך יגיע האדם לב"ע, והבעש"ט לימד והסביר להעולם שאיך צריך לילך ולהעתיק ממקומך כי במקומך תמצאנו"ל.¹⁸

השקפה זו שחידש הבעל שם טוב הרואה את המציאות כולה כקיימת רק בעולם הנבראים ובשכלם ולא חלילה כשינויים כלפי עצם מציאותו יתברך ח"ו, מביאה אותנו לראות גם בתורה - שבכתב ושבעל פה"ל - שבה גנוזה החכמה האלוקית לימוד והדרכה לנבראים האיך יש לנו לעבוד את השי"ת ולדבוק בו, ולהבין איך שכל מעשילי ומצוות התורה מלבד מה שהם חיובים הם גם דרכים האיך

אור ו"צמצום כפשוטו שהוא ממקרי הגוף", אי אפשר כלל לומר "על הקב"ה הנבדל מהם ריבוא רבבות הבדלות אין קץ"י.¹⁹

מרן הבעל שם טוב - אם כן - לא חידש את עצם העניין של "לית אתר פנוי מיניה" המופיעה כבר בתיקוני הזוהר הקדוש כאמור, אלא רק הפך את ההשכלה והידיעה שבטענה ושיטה זו למניע עיקרי וחלק בלתי נפרד מחיי האדם, ולרעיון מעשי בעבודת השי"ת"י. הדחף החסידי למשמעות פנימית היא זו שמביאה את החסידים לא רק להבין את זה אלא את החיות עם זה, בבחינת "מבשרי אחזה א-לוה"י.²⁰

כך כותב רבי הלל מפאריטש זי"עגל: "דרך הבעש"ט והמגיד שהמשיכו בחינת התגלות אור אין סוף בריבוי אופני גילויים מבחנת 'ומבשרי אחזה אלוקה"ל²¹ שהוא מחיות הנפש בגוף

¹⁷ לטון בעל התניא בשער היחוד והאמונה פ"ו.

ע"כ כמבוא בספה"ק תולדות יעקב יוסף (לק ר' דה יע"א) בזה"ל: **קבלתי ממורי שיש באדם שם ספירות כי הוא עולם קטן, וכמו שכתב הראב"ד, כי מה שיש בעולמות עליונים הוא גם כן בשנה ובנפש האדם, ויסמך ור' סיני עשן וגו' היינו כי תיבת עשן הוא ראשי תיבות עולם שנה נפש כידוע יעוין שם, ומדינה אחרונה שבאדם כגון צער ועוני ויסורין כדומה זה נקרא מדת מלכות שהיא מדה אחרונה כי גרליה יורדות מות, ונצח הווד שבאדם הם עמודי קיימין, והאדם מאמין אמונת הנבואה על אמונתו, ומתן יסוד הוא כשיש לו תענוג בעבודת ה' יתברך יותר מכל התענוגים, כי מבשרי אחזה שאבר המשגל הוא מבחר התענוגים, שהוא אחדות שנתחבר דבר ונוקבא, ומן השמי יבין תענוג הרוחני כשמדבק את עצמו באחדותו יתברך שמו שהוא שורש של התענוגים וכו'.**

וכמ"כ הרה"ק מקאמארא זי"ע ב'לקט אמרי פנינים' (דרי"ע ז"ל) וזה לטון קדשו: **קבלתי ממורי שיש באדם עשר ספירות, כי הוא עולם קטן, כי כל מה שיש בעולמות עליונים יש בשש אדם, כמבואר בלומת דבורה האר"י לדמות עצמו ולקדש עצמו דוגמת הספירות ורוחניות עליונים, תענוג בתחתון ואורן בתענוגים.**

¹⁸ איוב יב. כו.

¹⁹ פלא הירמון, ב. עמי עח.

²⁰ איוב יט. כו.

²¹ על אור ומאור ראה שם, עמי עז.

²² מתוך המכתב המובא בספר אמרי יהודה (על המעדים - לוח הדיון עמ' רפז) בזה הלשון: זה כתב מורי הרב הגאון הצדיק מ"ק טעקעליח בעת שהיה כאן בענין אחד שבקשתי ממנו שיכתוב איזה דברים מרבינו הבעש"ט זי"ע:

הגאון מוה"ר עניז'ל אב"ק סטריא נודמן בצוותא אחד עם הרה"ק מוה"ר צבי מזידיטשיב ושאל הגאון מוה"ר"ע את הרב רק' בידיטשיב שסיכיר לו ענין הבעש"ט התי' רשב"י ז"ל נזכר להבין הלא שמים מלא מספר זוה"ק ומבשר ספרים הלא נזכר מענין דרכו כקדש איש איש כפי הגשתו יבין וישכיל ר' דן הן מעט וכן האר"י וזה"ה הלא הראה דרכי שטרי התורה הגולה רזין דאורייתא אבל מענין בעש"ט זי"ע אינו מביא מן חידוש ומה הוא הדרך, והשב לו הרב הקדוש מוה"ר צבי ז"ל כי התנא רשב"י הראה להעולם, כי יש בורא עולם, האר"י וזה"ה לימד איך יגיע האדם לב"ע והבעש"ט לימד והסביר להעולם שאיך צריך לילך ולהעתיק ממקומך כי במקומך תמצאנו והוטב הדבר מצד בעניני, והעינין מבוואר היטב ככתו שם טוב ובספרו של תלמידי הבעש"ט ז"ל איך לית אתר פנוי מיני דאפלו במ"ז יש ניצוץ אשר האדם יכול להעלותו ואינו מזיק לו אלא אדרבה מתקנהו והגר"א ז"ל בספרו על ספר ירמי בפסוק האומרים לעץ אצל אתה חולק בזה על הבעש"ט אכן דרכי הבעש"ט נתפשט בפסוק והעידו כי כן מורין דברי האר"י וזה"ה וכפי שכי בתולדות פ' בלק רבו של הבעש"ט היה אחי השילוני רבו של אלי' ז"ל אשר למד מפיו משה רבינו והי' במעמד הר סיני.

²³ ראה בהקמדת 'מאמר עינים' ספר בעל שם טוב (דף ק"ה אות נד) שכתוב: **הגאון בעל ספר קצות החושן ז"ל שאיל את הרב בנימין מוה"ר ז"ל וישתוב: ז"ל, מה הם מיומיים, שמיום שנתגלה הבעל שם טוב ז"ל רבו החסידים המחזיקים בו, והלא הבעש"ט ז"ל גם הוא התקנה על שורשי יסודי דברי האר"י ז"ל, ולא מצאנו כזאת אחרי האר"י ז"ל עצמו שהתקנה ת מיוחדת בדקים בו, ומה זה חידש הבעל שם טוב ז"ל**

בשורש החסידות הזה עד שהמשיך אחריו עדה גדולה וכתות כתות בכל עיר ועיר? והשיב הרה"ק מוה"ר ז"ל בדרך נחמד ונעים, היות שפעם אחת הוצרכו בני מדינה אחת לבחור להם מלך, והנה, נשמע להם קול ממרחקים ששם במדינה רחוקה מאד יש שם אדם אחד נפלא ונעלה בניו וקבוצה ובחכמה יפה יעניין וטוב רואי, קצותיו תלתיים ושער רישי' כעמר נקי עד שהוא מושלם מאוד בכל המעלות ואין כמוהו ראוי למלוכה ולכות, לא לפי גודל המרחק שבנים לבניו לא הי' אפשר להם ללל להשיג פרטי מעלותיו כל מעלות ומעלה שיש לו מה הוא, א"פ שבדרך כלל שמעו שהוא דגול מרובה מצויין במעלות נפלאות, ורבים לא ידעו ולא הבינו שורש דבר, עד אשר בא לפניהם איש אחד שהי' שם במקום ההוא וראתו בעיניו וזה הי' יכול לתאר לפניהם כל פרט ופרט בפני עצמו ולכן נכנסו דבריו בלבות קצת בני אדם שהיו מבנים דבריו, אבל מרבית העם שאינם ביכולת להבין הכל על פי שמועה בלבדה, לא יכלו להבין הדבר עדיין עד אשר הפליא חכם אחד לעשות להביתו ולהציג לעיני כל ולהראותו לפני כל הרוצה לראותו ולהסתכל בו, ועל ידי זה נהרו אליו רבים וכן שלימים ודבק נפשם באהבתו וישמיו אתו כמלכות בראשו כי ראו מעצמם והבינו בשכלם כי רק אליו יאותה המלוכה.

והנמשל מובן, כי הנה רשב"י וכתביו היו אשר פרסמו וגילו בספר הזוהר הקדוש ובפרט בשני האידרות קדושות מעט מסוד ה' ליראיו והעלמינו דבריהם מאוד מאוד, עד אשר נגלה עולם התיקון דור רבינו האר"י ז"ל, הוא לא פרסם ולספר את אשר העלימו רשב"י וכתביו ז"ל, אף כי בזמן הקדשו של האר"י ז"ל הם בעיני האורות העליונים ובעולמות עליונים ולא כל מוחא סביל דא כי כל דבריו הם בשמים למעלה למעלה וברוחניות העיניים ולא רבים יחממו. עד אשר גם אדוננו מורינו ורבינו רבן של כל בני הגולה הקדוש איש אלקים הבעל שם טוב וכוונתו ימן עלינו הוא גילה את האלקות גם בעולם השפל התחתון הזה בכל פרט ופרט, ובפרט באדם התחתון, שאין בו שום דבר לא שום אבר ולא שום תנועה, מה שלא הי' לנפש כח אלקי חטמונו והעולם ונזנו בו וכן בכל הדברים הנבאעים בעולם, ולית אתר מנוי מיני גדולת כח דאציקים שמדמיין צורה היוצרת כביכול, שאין שום תנועה ודיבור מה שאין בו יחודים נוראים ונפלאים ולא אף לקשר את עצמו בדבוקת שט"ו ב"ה פלשות ואפילו בשחיות בטלות ע"ד שדרשו (ספיקא דא יב"ש) "ועליו לא יבול", "זהוהו שחיות חולין של תלמידי חכמים", ובה הביא לנו את המלך לעינינו ממלך מלכי המלכים הקדוש ב"ה.

²⁴ ראה מה שמובא בספר 'רמתיים עופים' (דפי' 33 עמ' 100): וכן שמעתי מאד"מ ר' הרב שמה בונם מפרשיסחא ז"ל ששמר איזה פישט בסוגיא דקצילא ולא כתבתי הטוב והייתי מדבר עמו בעת הלימוד וענה ואמר שיש הפשט עפי' סוד ג"כ נכון. וכן צריך ללמוד כל בעל נפש שיוציא מתוך ענין ההלכה שילך לאיזה דרך לעבודת השם או שבח ותהלה או תשובה.

²⁵ ראה מהלכה בספרים: **דגל מחנה אפרים** (ספר וישב"ד אה) וז"ל: **כי ידוע בודאי לכל מי שיש לו מוח בקדקדו שהתורה היא נצחיות נכונר כמה פעמים בזה"ק תיפח רוחן מן אותם אסוריים שאין בתורה רק סיפורי מעשיות וכפי נוקבא ונקבא אפיקורסים כי בודאי שמהם הם אור שמתהורה על כל להורות הדרך אשר לך בזה ואת המעשה אשר נעשה כמפורש בקרא (שמות י"ב) והיינו על דרך משל ששמעתי מאד"מ ז"ל וזה"ה לגולנים שישבו ביער אחד ושלוחו משם איש אחד תמיד לפתות אחד שילך לשם כדי שהיהו אותו ויקחו ממנו ומי שהוא חכם עיניו בראשו ואינו רוצה לילך לשם וגו' הם כן הדרך**

ישית האדם עצות בנפשו להתקרב אל בוראו, השייכים לכל אדם, מקום זמן, וכמבואר בזה"ק"ל כי לכן היא נקראת "תורה" מלשון הוראה והדרכה, והיינו כי התורה מורה לנו איך לעבוד את השי"ת"ל.

שאיפה זאת - לא רק להבין או לדעת את הדברים אלא להרגיש אותם בפנימיות, לא רק לשאת את העיניים כלפי מעלה אל העולמות העליונים, עולם הספירות או הפרצופים, במאמץ כביר לגלות הצצה קצת אל העולם האלוקי ולדעת יציעות והשכלות רוחניות, אלא לכוון את המבט פנימה, אל תוך עמקי הוויתו של האדם ולגלות את

האלוקות כפי שהיא משתקפת בתוככי ליבו ונפשו - היא זו אשר הביאה את ספרי החסידות לפרש את הקבלה, את המצוות¹⁸ ואת התורה כפי שהם באים לידי ביטוי בנפש האדם, להבין את משמעות התורה לגבי האדם, כאן ועכשיו. זהו הטעם לכך שקיימת נטייה ברורה בספרי החסידות לפרש את פסוקי התנ"ך באופן של משל ולאגוריה למקרים המתרחשים בנפש האדם, ודרכי ההתמודדות עמהם.

לפי הבעל שם טוב עצם היות התורה החכמה והשכל של הבורא¹⁹ - הקודמת למגבלות הזמן של הבריאה²⁰ - מכריח

אשר נלך בה היינו הדרך הישר ולא אחר פיתוי היצר הרע שמפתה להאביר את האדם לעולם כי זאת המעשה אשר יעשו היינו אך המעשיות שיש בתורה אשר יעשו גם וכל מאורעותיו הם מרמזים קודמים עמוקים ונפלאים. וראה עוד מש"כ שם (פר חיי שיה היה אה) וז"ל: **וכן הוא בכל אדם ואדם ובכל דור ודור כי התורה היא נצחיות ומורה הדרך ילכו בה כאשר הלכו האבות כמאמר חז"ל (דבא וביא אליהו פרק כ"ה) שחיבי אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבות.**

¹⁸ ח"ג דף ג.

¹⁹ כמש"כ בספה"ק מאור עינים (פר נשא) וז"ל: שהתורה היא נצחית ושייכה בכל זמן זמן דאל"כ היה ח"ו רק סיפורי מעשים שהיו בזמן קדום ואם כן למה נקראת תורה מלשון הוראת דרך שהיא מורה ומלמדת אותנו דרך ה' ומה הוראת דרך יש כאן. עוד כתב בספה"ק אמרי יוסף (פר מטה) בזה"ל: ויסעו מהר שפר ויחונו בחרדה ויסעו מחרדה ויחונו במקהלת. ויסעו ממקהלת ויחונו בתחת. והנה נודע כי התורה היא נצחיות בכל עת ובכל זמן, ונקראת תורה על שם שמורה לנו בכל דבר ודבר ודבר דרכי עבודת השי"ת (תולדות א"ה ג), ועיין בסה"ק עיר גבורים ובסה"ק אור פני משה (ד"ה משה) איך שזרמזום בפסוקים הללו רמזים ודרכים לעבודתו יתברך.

²⁰ כמובא בספר החיים לרבי חיים אחי המהר"ל (חלק זביות) שכתב וז"ל: התורה נחלקת לשני חלקים, החלק הראשון - והוא ידיעת המושכלות וידיעת סודי התורה וסתריה הנקרא "חכמת אלקים". והחלק השני - הוא ידיעת המצוות שבה, הנקרא "תורת האדם", והפילוסופים בחרי להם חלק הראשון, מפני כמה טעמים, הטעם הראשון, לפי שאימנו, העולמות הנפש איך דבוק, רק בידיעת המושכלות. כי בהתעסק האדם בדברים שישלחו והתבדד נפשו ושכלו בהם נעשה גם הוא ענין רוחני נמוה, אם יתן או מה יוסף אורם לנפש, אחר שאינו רק הדרכה והנהגה לאדם, כשביל שהוא אדם. והטעם השני, שאין התורה נצחית, רק כשביל החלק הזה של ידיעת המושכלות. כי כמו שהענינים העליונים אינם משתנים, כך לא ישנתה הידיעה בהם. מה שאין כן בידיעת המצוות הבאים לעיני הוראות דרכי האדם, אפשר שישנתה, כדרך שישתנה האדם. והטעם השלישי, שצורך נעימת התורה ומיתקנה, אינה אלא בידיעת המושכלות שישגי האדם מעצמו. כי לא יתור לאדם רק הכמת עצמו, לא מה שלמד ומקבל מזולתו, כי לא ינעם לנפש ידיעת דין פרוטה אחת או משפט "שנים אוהזין בסלית" וכיוצא בו, הטעם הרביעי, לפי שמעולה ליתר ולהאמין, וכל הסומך על הקבלה לבד, הוא דומה לעבד המבקש מעות אדוניו ויבנו ספרו ואחר כך נמצאו המעות חסיון, דפשוטא שלא השלים עבודתו. זה סברות הפילוסופים.

ועתה הנה אנוך נשמע דברי חכמים, חכמי אמת, אשר יאמינו אמונת אומן, שהחלק השני, שהוא ידיעת המצוות, הוא עיקר. ובחלק הזה לבד, יש לו לאדם לדרוש ולחקור, כי זה הבודד הוא חלק אמת מן האדם. כי החכמי המעולה עיני לא ראה אלקים וזולת, כי הוא לבדו הבין דרכה.

והראיה מסביאיים הפילוסופים מן נצחיות העולמות, אינה אלא היסוד בדריהם. כי איך יוכלו להתפאר בנצחיות הכמתם, והם לא יאמינו רק מה שישיו בשכלם תחילה, ומפני רוב הספיקות בשכלם, הנופלים בדרישת החכמה ההיא, לא רבים יתחמו. ורוב פעמים, אעמו עצמו לא יסיכים היותם על הבורא שהסיכים עליו תאמול, ובאשר תמיד ליד ספיקא וסכנת נפש, ולעולם לא יתעורר להם חכמים עובדים ואינם מקבלים על זה, רק על אחד בונה לעצמו טירת אמונתו, כפי מה שיעלה על רוחו. ומה שזה בונה זה סוהר, עד שנכרת האמונה מפני עיניו, ואין יראה אם כן הכמתם נצחית.

אבל לא כל זה יעקב זרע אבותינו, שהם המלומדים המקששים לקול הוהקים הגדולים שבהם, כדי לקבל את האמת. ואפילו הגדולים שבהם, לא רקראו רק "תלמידי חכמים", לפי שאינם מחזיקים את עצמם כן כתלמידיהם זה לזה. וכן התורה שבעל פה נקראת "תלמוד" מן הטעם שאמרנו.

ולא עיקר יסודי התורה והמצוות ופירושה וטעמה לבד הם על פי הקבלה, רק אף על כל המדות והנהגות והתרגוים הישירות, לא יסוד אבותינו עצמם, רק הכל היה על פי קבלת אבות התשובה הקדושים, איש מפי איש, עד משה רבינו עליו השלום. ולזה סמכו משנת "משה קבל" להקדמת מסכת אבות, לומר שגם אותה מסכתא היא על פי קבלת האבות, אף על גב שאינה מדברת אלא מן המדות הישירות. ואף משה רבינו עליו השלום, שהיה אבי כל החכמים, לא נקרא "רבינו משה" רק נקרא "משה רבינו", ולהלן, שלא לחזקנו את תורתו ואת אמת בשביל רוב התכנותו, רק מפני שהיה ענינו מכל אדם ולא לחזקנו עצמו רק "משה" בעלמא ולא סמך רק על מסורת התורה שנמסרה לו בסניפי מפי הגבורה, ועל ידי כך נעשה הוא "רבינו", לפי שחזר ולמדה לנו. וכן הנבואה, לפי שאינה מושגת לאדם על ידי התכנותו, רק על ידי שפע אלקים וזמן פניו כי רציתו, על כן נזכרו תחילה בשם העצם שלהם "ישעיה הנביא", "ירמיה הנביא", ולא נקראו "הנביא ישעיה", "הנביא ירמיה" וכן כולם. וקורב לזה טעם גדול מרבן שמו"י. וכל זה סבה לנצחיות התורה שלנו, הואיל ואינה חכמת אדם מלומדה, רק היא דבר ה' אשר לעולם ועד.

¹⁸ וכמובא למשל בספה"ק שם משמואל (פר ח"ה ת"ה) בזה"ל: ויש לומר עוד, היות ידוע שהתורה היא נצחית ומאמר השי"ת לאברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך עדיין כמו חי עומד וקורא בקול לנשמת ישראל בכל ערב שבת לך לך וגו', לעשות שלשה הבדלים מימי החול לשבת לקיים את הארץ וגו', שבשבת זוכין לבחי' ארץ ישראל, כמו שהגיד כ"ק אבי אדומ"ר זצלה"ה שארץ ישראל היא האקלים האמצי השביעי מקבילה לשבת שהוא היום השביעי והאמצעי, תלת יומי קמי שבתא ותלת יומא בתר שבתא. עכ"ל.

¹⁹ והא לך לשון התניא (חלק ראשון, פרק מה): ולקרב אל השכל יותר הוא בדרך משל כמו האדם שצריך בדעתו איה דבר שראה או שראה והנה אף שכל גוף עצם הדבר ההוא הוא ותוכו כולו ותוכו כולו מצוייר בדעתו ומחשבתו מפני שראתו כולו או שראתו חלקו ונראת דעתו מקפת הדבר ההוא כולו. והדבר ההוא מוקף בדעתו ומחשבתו רק שאינו מוקף בפועל ממש רק בדמיון מחשבת האדם ודעתו. אבל הקב"ה דכתיב ביה כי לא מחשבותי מחשבותיכם כי הרי מחשבתו ודעתו שיועד על הנבראים מקפת כל נברא ונברא מראשו עד תחתיו ותוכו כולו גבול ותכלית היותו ומחשבתו מאת כדי בחי' הרי ידיעתו ית ידעתו כל עובי כדור הארץ וכל שאר תוכו עד תחתיו הכל בפועל ממש שרתי ידעתו על היא חיות כל עובי כדור הארץ כולו והתחוות מאין ליש רק שלא היה מתחלה כמות שהוא בעל גבול ותכלית היותו ומחשבתו מאת כדי בחי' דומם וצומח. אם לא ע"י צמצומים רבים ועצומים שצמצמו האור והחיות שנתלכש בכדור הארץ להחיותו ולקיימו בחי' גבול ותכלית ובחי' דומם וצומח בלבד אך ידיעתו ית המיוחלת מבהותו ועצמותו. כי הוא המדע והוא היודע והוא היודע ובידיעתו עצמו כביכול יודע כל הנבראים ולא בידיעה שחוף ממנו כידיעת האדם. כי כולם נמצאים מאמתיות ית. ודבר זה הוא כיתולת האדם להשיגו על בוריו וכו', הרי ידיעה זו מנאח מן היתר בחי' א"ס אינה נקרא בשם המלשטש בכדור הארץ שהוא בעל גבול ותכלית אלא מקפת וסובבת. אף שידיעה זו כוללת כל עובי ותוכו בפועל ממש והמהווה אותו עי"ז מאין ליש ומאין שיה.

²⁰ כמובא בספה"ק תניא (פר ח"ה) בזה"ל: ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד כי הוא ית ורצונו למעלה מהזמן כן גילוי רצונו שבדברו שהיא התורה הוא נצחי וכמ"ל ודבר אלהינו יקום לעולם ודבריו חיים וקיימים כי ולא יחליף ולא ימיר דתו לעולמים כי. אלא שלמטה הוא תחת היותו ובאותה שעה לבד ששוקק בה בתור' או במצוה כי כח"כ אף עוסק בדבר אחר נפרד מהיחוד העליון למטה.

וכן איתן בספה"ק מאור עינים (פר וישע) וז"ל: הנה נודע היות התורה נצחית בכל אדם ובכל זמן והיא קדמה לעולם אלא שנתלששה בסיפורי מעשיות כפי הזמן ההיינו בעת שהיו האבות אברהם יצחק ועקב נתלששה התורה בסיפורי המעשיות שלהם אך מכל

”כי התורה היא אלהותו ואלוהותו היא נצחיותה¹²¹, רעיון המוזכר כבר בתורתו של המהר”ל מפראג¹²² [ידיעה המחלוקת האם העולם הנאצל מהש”ת אף הוא נצחי]¹²³.

את נצחיותה¹²⁴, וכשם שהבורא הוא אין סוף - היה הווה ויהיה, כך גם התורה הנובעת מעצמותה¹²⁵ - ”אוריינת וקודשא בריך הוא חד”מה - שייכת בעבר הווה ועתיד¹²⁶ - ”כי

והביא לנו על נצחיותה, אמרו: ”את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות”. והוא יעוד העתידי, ככלו אמר.

המצות אשר אנכי מצוה אתכם, הם נצחיות מצד השם יתעלה, ותשמרו אותן עדי עד. ולכן לא תוסיפו עליהם ולא תגרעו מהם. כי נצחיות השם יתעלה לעמוד לפניו תמיד, ואי יוסיפו ואי יגרעו ולא אדם מלכבדם.

ועי' עוד מש”כ בספר **הקדקים** (ספאר א פיק ז'): ”וְאִלֵּי אִכ״ח נִתְּמַתּוּ בְּנֵי־הַתְּחִלּוֹת הַתּוֹרָה אֵימוֹת שְׁאִין סִפְק בּוּ וְלֹא תְּהִיָּה הַתּוֹרָה אֲמִיתִית וְנִצְחִית בְּלִי סִפְק כְּמוּ שֶׁהִקְשָׁק שֶׁקִּדְמוּתוֹ אֲמִיתוֹת אֵימֵי הַמֶּשֶׁטִּי הַיּוֹצֵא מִן שְׁהִיא הַתּוֹלָדָה אֲמִיתִית בְּלִי סִפְק וְלֹא תִקְבַּל שְׁנֵי לַעֲלוּתֵי כִּי הָאֲמֵת לֹא יִשְׁתַּנֵּן מֵלֶכְךָ.

וזה שאמר הכתוב ראש דברך אמת ולעולם כל משפטי צדקך (תהלים ק”ט) כלומר כאשר ראש דברך שיהן הקדמות שידובר בהן בתחלה להוציא התולדה מן שהוא המשפט הדרוש הן אמיתיות לפיכך המשפט היוצא מן יהיה אמיתי ויהיה לפי זה נצחי כי האמת לא יקבל שני לעולם וזהו אמרו ולעולם כל משפט צדקך ולכן התורה שנתבאר התחלתיה מן החוש תהיה אמיתית שאין לספק בה כלל.

וראה עוד בספר **אור ה' לרבי חסדי ארקשטי**, (ספאר א פיק א) שכתב וז”ל: **הנה לפי מה שבא בקבלה, התורה הזאת האלקית, הכוללת תורה שככתב תורה שבש”מ, היא נצחית, כמו שאמרו ר”ה (שבת קמ״ג), ״מלמד שאין בביא רשאי להחדש דבר מעתה״**, וזו, היא אפשר בשום צד שתבטל או תשתנה מצוה ממצוות התורה, ואף על ידי נביא. אלא שהרשב”א צלנו, שהביא להוראת שעה יכול להחדש, או להתייר אסור, ובלבד שלא יהיה בו צד עבודה זרה, כאלוהיו בהר כרמלול. וכן ביד דין מתנין לעיקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, וזה אמנם לעשות מיג לעמוה. ואמנם לא יקרא זה בטול, לפי שזה מעצם התורה והקבלה. ואולם נתאמת זה מפאת הקבלה, כמו שבא כל זה בגמרת סנהדרין (א. כ).

וכבר נעמוד על זה מצד הסברא ושיקול דעת גם כן, כלומר, נצחיות התורה. וזה, שלמה שהתבאר ממה שקדם, היות התורה הזאת בתכלית השלמות, להביא המחזיקים בה - שלמים או חסרים - אל ההצלחה האנושית והתכלית הנכסף; למה שתישר תכלית הישרה אל שלמות המדות ואל השלמות, ויעורר בו כן נצחיות התורה, העבודה והדבקות אחר; כי **אי אפשר שתהיה טובה, ככל או בחלק, אלא שנתומה באחרת. שהאמר שתתבטל לא תומר באחרת אלא דבר בטל; למה שהתכלית הנרצה אצל הש”ת, ובכחיה, שהוא הטובה, אי אפשר שתתבטל, ולזה, אם היה שתבטל זאת**

התורה, היה בהכרח בשתומר כולה או מקצתה. ואין המלט מהיות התורה האחרונה, כי בשיעור השלמות אצל בראשונה, ואם בשיעור פחות ממנה. ואי אפשר שיהיה פחות ממנה, למה שלא יושך התכלית הנרצה אצל הש”ת ושתהיה בשיעור השלמות אשר בראשונה, גם זה בטל, שכבר תהיה ההמרה פועל הריק אין תועלת בו. ולזה הוא מביאר מצד הסברא ואזון הדעת, שהיא תהיה איתן אפשר שתשתנה בשום צד.

והנה, מהמחברים האחרונים מי שראתה פנים מצד אחר. וזה, שלמה שהיה הפועל הזה מנתית התורה, מפועל ב”ת השלמות, הנה יתייחס היתעל הפעל בתכלית השלמות מה שאפשר. ולזה יתייחס לפי הטענה הקודמת המנע בטולה כלל או בחלק, ואמנם, אם שהטענה הזאת אמיתית בעצמה, אם לא יאמר בה יותר מזה השעור, לא תתן האמת בזה הדרוש על כל פנים. וזה, שיש לאומר שיאמר, שפועל השם יתברך וישתבח שמו בנתנית זאת התורה, היה בתכלית השלמות מה שאפשר לפי המקבלים. וזה, שהחייב שהיחוי, לא יתן יותר מזה. ולזה, אם כלו המקבלים יותר שלמים או יותר חסרים. כבר היה אפשר בהם ביות התורה הזאת. וזה או בחלק, בשתומר באחרת טובה ממנה לפי המקבלים. כמו שיקרה בתורת אדם הראשון, שנאסר להם בשר, והותר לבני נח; וכמו שקרה לתורת בני נח, שיתחדשו מכללם אח”כ ישראל בתורה הזאת, שיש בהם גם כן מהשנאי בקצת התקדמות הקודמות, מלבד התוספות, מה שלא יעלם.

אבל אחר שהתבאר ממה שתכלול זאת התורה, היתה הנכונות השלמות; אם לשלמים, כמו המשכילים ויחידים סגולות, למה שבה משלמות החכמה, ואם לחסרים, למה שבה משלמות המדות והערת הלבבות לעבודה ולדבקות והאבה, אשר היא ההצלחה הנצחית, ממי שאלו כל בסוף המאמר השלישי; הנה אם יתייחס בהכרח שיהיה זאת התורה בכלל, נצחית, וזהו מה שרצינו לבאר.

¹²¹ כמוכא בספר **תורת המנחה לרבי יעקב סקילי ז”ל** (דרכא חט ז): **והרמב”ם ז”ל** (מורה נבוכים ב) הביא ראייה ממקראי זה (”כל המושט עולם ועדי”) כי **עמידת העולם קיומיו אין לו קצבה, וכך ניתנה העולם כמנהגו לעולם ולעולמי עולמי אין חקר ואין מספר.** כי מלת ״עולם״ ועד״ תורה על הקיום הנצחי שאין לו תכלית, כמו (תהלים יטו) ה״ מלך עולם ועד, ואמר הוא ז”ל כי דוד המלך ע”ה יסבור סכברת מי שהוא סובר שהעולם מחדש ואין לו הפסק לעולם, כי כך יסאר העולם על המנהג הזה לעולם שאין לו סוף.

מקום צריך להיתכן בכל זמן ונקרא תורה מלשון מורה דרך ואם כן צריך להבין בפסוק זה מה הוציא דרך יש כאן;

¹²² וראה מש”כ **הש”ה הקדוש** (פסחים, תורה, אור אית ז) וז”ל: (והנה אקדים הקירה אחת גדולה, ואף שהיא נזכרת גם כן בדרושים, מכל מקום לרוב צרכה ושהיא כוללת כל התורה וכתב הקדמות באריכות. והיא זאת, **תלה הכתוב הרבה מצות מהתורה ביציאת מצרים, והוא דבר הממחיל הדעת והתורה היא נצחית ויהיה קיומה תלוי במצרים, כאילו אם לא היה יציאת מצרים אז היתה התורה ח”ו בלתי מתקיימת וכו’,** עכ”ל של הש”ה הק, וראה עוד שם באריות שבמיא את דברי בעל ״עבודת הקודש״, ומביא גם פירוט עצמו.

וכתב שם עוד (שם, דרוש ג לשת הגדול שחל בפרשת מצורע אותיות כחג); ונדע כי שם יר”ה למעלה מן הטבע, וכן התורה תמימה יר”ה למעלה מהטבע. ובהו נתבאר מה שאמר **שתלה הכתוב ביציאת מצרים, לא ח”ו במצרים, רק התורה תליה כמה שנודע ותנלה במצרים, דהיינו שם יר”ה שהוא נצחי ובו תלוי נצחיות התורה. ואילו לא נתקלקל האדם היה נודע לו שם יר”ה ויהיה מקובל התורה בלי זיכור וגולית בכור הבזול. ועתה הוציא השם יתברך לצרפם שידככו באופן שיהיו יכולים לדבק ביה”ה, ואילו לא היה מצרים אז שם הש”ה במצרים זיכור אחר. ומה שבאנ אומרים ח”ו ביציאת מצרים, רצה לומר ששמש זכינו לחזור להיות דבק ביה”ה, ומאמר תלה ביציאת מצרים הוא כאילו אמר תלה התורה בשם יר”ה.**

וזאת התשובה של חקירה זו מרומזת במה שאמר הפסוק עבדים היינו, ותלה ביציאת מצרים. ואמר הפסוק אולי תחקור איך שייך תלתות נצחיות התורה ביציאת מצרים. על זה סיים תיבך ויציאנו יר”ה משם ביד חזקה, רצה לומר **אינו תלוי במצרים אלא בשם יר”ה שהוציאנו משם, ונדע ויכר לכל האותות אשר עשה משה, ונטהרנו עתה לדבק ביה”ה.**

¹²³ כמוכא בספר”ה **תולדות יעקב יוסף** (ספר תהות אית ז) וז”ל: והקושיא מפורסמת אין בזמן הזה בטלה מצוה זו, **והא התורה והמצוה הם נצחיים מעצמותו יתברך שהוא היה הוה ויהיה.**

¹²⁴ ראה בספר”ה **מאור עינים** (פר בשלה): **הנה התורה היא נצחית כי אוריינת וקודשא בריך הוא חד וצריכה להיות אין סוף בהיה הוה ויהיה ואין שייך זה בכל אדם ובכל זמן.**

¹²⁵ כמש”כ בספר”ה **תולדות יעקב יוסף** (ספר יוצא אית ח) וז”ל: מה דהוי הוה, ולמה נכתב זה בתורה כי אם לומר שהוא כהוה ועתיד ג”כ כמו בעבר כנודע שהתורה נצחי.

¹²⁶ כמש”כ בספר”ה **ישר דברי אמת** (אות לב) וז”ל: היות כבר נודע מה שאמר הבעש”ט ז”ל, **שאילו על ענין פרך אדומה היכן איה רמוזה לכל מזה לעולם הש”ת תמיד, כמו שכתבר לעיל (וסכן כיד ירה יי כל) שלל המצות הן נצחיות בשכל, אי אפשר על בזמן ובעמשה, בשכל הם תמיד נצחיים, כי התורה הוא אלהותו, ואלוהותו היא נצחיות, כמו שאומרים כי תלמידיו הבעש”ט שמו של התורה צריכה להיות תמיד בכל זמן בדרך חכמה ושכל, שיש ללמוד מכל מצוה רמזיה, ואי אפשר להאריך בזה ולצאת מן הענין, ושאילו על פרך אדומה ששמירתה הטמאים וממנותה הטורחים.**

¹²⁷ כמש”כ בגור אריה (על בראשית ז) וז”ל: **דע כי הויות התורה הם מקיימים נצחיים לא ישתנו, כי ענין התורה והויותיה באים ממקום שהוא למעלה מן הפסד, לכן האותיות בתורה שהם עם הצדיק רואי היות הנצחיות, ול א השניו, כי יתורה לא תפול תחת השניו.**

ועי’ מש”כ ה**אברבנאל** לגבי נצחיות התורה (דברים יב ט - יג א) וז”ל: האמנם אם אפשר שיוסיפו עבודות האלהיות דבר מלבם ושכלם, לא מעבודת אלהי הגוים, כבר יראה מזה שיהיה מותר, כי הנה לא אסר כי אם ״אחיה יעבדו הגוים אלה את אלהיהם״ (לעיל יב. ג), אבל כבר אסר הו, באמרו בפרשת ״והיחנן״ (לעיל ב. ג).

לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ואל תגרעו ממנו שלמות אשר מצות יי ״אליהם״. ואמנם הבעש”ט פירשי המשנה, בזכרון העיקרים אשר הביא במצות ״הראשונה אשר הביא מפרך חלק, הביא ראה על נצחיות התורה, ממה שאמר כאן: ״את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם תשמרו לעשות, לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו״. והקשה עליו בעל ״ספר הקדקים״, באומר שהפסוק הזה לא בא להזהיר על נצחיות התורה והמצוה, כי אם על תכונת עשייתם, שלא נלמוד מעובדי עבודה זרה אופן עבודת אלהיהם, ונעשה מפני זה תוספת או גרעון, וכמו שנתראה מדבריו פכר י”ד מאמר ראשון מספרו.

ואינו כבר השיבותי על דבריו בספר ״ראש אמנה״ אשר עשיתי בעקרים, שהרמב”ם זכרונו לברכה לא עשה שום עקר ממצוה פרטית, ולא אמר שעקר התורה הוא שלא תוסיף על התורה ולא נגרע ממנה. אבל אמר, שהעקר האמניי הוא שהתורה נצחית, כמו שיבא.

התורה - אם כן - צריכה להיות נוהגת גם בזמן הזה, ואף את מצוותיה שאינם לדורות¹² או נבואה הנראית כהוראת שעה¹³, אנו חייבים לקיים בכל דור ובכל זמן¹⁴, ואינם בטלים לעולם¹⁵, כשהשכל שלנו המיוצג על ידי משה רבינו שבכל דור - "אתפשטותיה דמשה בכל דרא"¹⁶ - הוא זה שנותן לנו את אותה התורה בכל דור ודור על ידי שהוא מעניק לה פירוש שונה המתאים לזמן ולדור¹⁷.

וכשם שהתורה שייכת בכל עת וזמן כך גם הדמויות המוזכרות בה נכללים אצל כל אדם פרטי¹⁸, ומבטאים כוחות מסוימים בנפשו¹⁹, שהרי האדם הוא עולם קטן²⁰.

התורה - לפי משנת החסידות - מלמדת אותנו את דרכי עבודת הבורא²¹, לעבוד את השי"ת עבודה זכה ואמיתית²², כשהמצוות שהיא מונה הינם עצות והדרכות איך להתקרב ולהתדבק בהשי"ת, וכפי שהם מכונים בזהר הקדוש²³ "תרי"ג עיטין", וכן מכונה התורה במשלי "עצה" כמו שנאמר שם²⁴ "לי עצה ותושיה", ולכן אף כשיש מצווה שאינה בר קיום בזמן מסוים או במקום מסוים אפשר להתחבר לעצה שבמצווה²⁵ בבחינת "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה"²⁶, וכמבואר בספה"ק קדושת לויט²⁷.

של מצוה, ולכן נאמר בשל תורה זה הדבר, וכשהיה משה לא היה צריך אותה לקדוש המשכן, דבנבואת משה הוא כמו אורים ותומים ודו"ק כי הוא ענין נפלא בס"ד.

וראה עוד מש"כ הרשב"י בספרו **מגן אבות** (הקדמת הספר): ואחר זה להאמין **בנבואת הנהיאים ונבואת משה ונבואת הנצחיות**, וזה הכלל בתורת מן השמים.

¹² כמבואר בספה"ק **תולדות יעקב יוסף** (פר ספודי, אות א) **מאחר שהתורה נצחי והוא נוהג בכל עת וזמן ובכל אדם**.

וראה בספה"ק **אמרי יוסף** (פר בהעלתך): גם **נודע הדתורה הוא נצחית בכל עת ובכל זמן ובכל אדם** ואם כן מן מלמדנו בפרשה זו לעבודת ה'.

¹³ כמבואר בספה"ק **דברי חיים** (פר שלח) בזה"ל: והנה באמת התורה הקדושה היא נצחית ושייך בכל זמן, היינו כי **כל אדם כלול מכל ישראל**, ותשכל של אדם באדם פרטי מכונה בשם משה. והנה השם יתברך מעורר להשכל שישלח אנשים, היינו כחותיו, לפעול לרבות כבוד מלכות שמים אפילו במדרגות הנמוכין, כי לא מנעיא שצריך לקבל עול מלכות שמים על ידי תורה ותפלה, רק העיקר הוא להוציא ממדרגות הנמוכין כבוד מלכותו ית"ש, כי הכל הוא לכבודו, והוא היה כבודו יתברך שאפילו במיני גשמי ועולם היה עובד השם, וכאשר יתעלו הניצוצות הקדושות יתגלה כבוד מלכותו ונגלה כבוד ד', ויתעלו כל דבר ד' אשר בהם ברא העולם.

¹⁴ כמבואר בספה"ק **תולדות יעקב יוסף** (פר ויקהל, אות א) ז"ל: מלבד הקו הידועה **שהתורה נצחי ואיך הוא בכל אדם שנקרא עולם קטן**, וגם בכל עת וזמן.

¹⁵ כמבואר בספה"ק **אמרי יוסף** (ויגש) ז"ל: **ידוע שהתורה היא נצחית לרמז לנו דרכי עבודה**.

¹⁶ כדאיתא בספה"ק **חסד לאברהם** (ליקוטים, פר שמני) ז"ל: **כי באמת התורה הק' היא נצחית והוות בכל עת ובכל זמן, ומלמדת אותנו בני ישראל עם קדוש כמה בינה ודעה, שנדע איך לעבוד את השי"ת עבודה זכה ואמיתית**.

¹⁷ ח"ב צו ע"ב.
¹⁸ ח"ד.

¹⁹ כמבואר בספה"ק **מאור עינים** (השפלות) בזה"ל: והענין הוא ידידוע שהתורה נצחית דאורייתא וקודשא בריך הוא חד כשם שהקודש בריך הוא היה והיה כן התורה היא בכל עת ובכל זמן אך שבזמן שבית המקדש היה קיים היה מצוה זו נוהג כמשמע' גם כן **וצריך שגם עתה תהיה מצוה זו נוהג שהתורה נקראת עצה שגא** (משלי ה, יד) **לי עצה ותושיה רצה לומר שהתורה אומרת לא מי שרוצה להתדבק אל הבורא יתברך שמו ישאל אצלי עצה היא המייצגת ומדרכת האדם להתדבק בו ולכן נקראים התרי"ג מצות עטין בזהר הקדוש ונמצא גם מצוה זו עצה היא איך להתקרב אל הבורא ואם אין בדינו לא מקדש ולא מנוחה ועפ"כ עצהה תקום לעולם**.

²⁰ וראה בספה"ק **תפארת שלמה** (למשני עשרת) שכתב ז"ל: **אבל התורה היא נצחיות ותמיד בכל עת ועונה אשר הוא לומד בהלכות שומר ולולב הוא חשוב בעיני הבורא אצלו עליו המצוה במועל ממש**. כמ"ש (הושע יד, א) ונשלמה פרים שפתינו כי מי שהוא עוסק בהלכות עבודת יי"כ הרי הוא כאלו הקריב הקרבנות היום. וכן הוא בכל המצות לזאת נכון הדבר לקרוא שמו שמחת תורה כי אין לו שיעור רק התורה הזאת והיא כלולה מכל המצוה.

²¹ ואלו דברי קדשו (מסכת אבות): וזהו אשר בחר בנו מכל העמים, כלומר התורה אשר אנוה מלהביאם ובעינים מחשבות זרות והמחשבות זרות היא מחשבות עמים, כלומר המחשבות שבא מן העמים ואחר שלמד ואז מחשבותיו זכה ונקי ואז אין במחשבתו, רק מחשבת התורה אשר הוא נצחי ועלמא דקשטו. ולכן מברכין אחר שקרא בתורה אשר נתן לנו תורת אמת, כלומר מחשבות טהורות שהוא תורת אמת עלמא דקשטו.

וה **תימה גדול מן הרב ז"ל** מה ראה לסמוך על דוד בפסוק זה והניח כמה פסוקים שאמר שהם סותרים סדרא. ז"ל (הליקוטים, פר א) **לפנים הארץ יסדת ומעשה ידך שמים, המה יאבדו ואתה תעמוד ולכל כגדל יבול כלכוש תחלפם ויחלפום, היש ביאור יותר מזה שמורה על הבנין העולם, ומלבד זה יבוא דברי דוד המלך ע"ה ודברי ר' על הנביאים ודברי רז"ל אין מספר ואין זה מקום להאריך**.

ואל יקשה בעיניך מה שאמר **בל תמוט עולם ועד, אדארכה בכאן רמז על היות ימי העולם כימי ששת ימי בראשית**, והו' ו, עד, ששת מלפניו בל תמוט עולם ועד, עד ו, בל תמוט עולם ו, וכאלו אמר ו, עד, ראה לדבר ששת ימי בראשית והם עדות ברורה לקיום העולם.

²² כדאיתא בספה"ק **אמרי יוסף** (בהעלתך) ז"ל: והנה נודע כי **התורה הוא נצחית בכל אדם ובכל זמן, ואם כן מוכרח שהפסוקים האלו יהיו נוהגים גם בזמן הזה**, וצריך לן להבין זה.

²³ כמבואר בספה"ק **דברי חיים** (פר ספודי) בזה"ל: ונלע"ד על דרך זה, דהנה באמת צריך להבין למה לי מפורש הזה, הא לפינוי יתברך שמו גלי הכל, והוא יודע כמה הם, ומה תועלת יש במספר, ובאמת כן בזה"ל (במדרש קי"ג ע"ב) **מבואר הורחב עולם, אך כל אדם צריך להבין על פי שכלו ומה יגיע לו דבר זה לא נלפסו, כי התורה נצחית, ומסתמא עדיין מצוה זו עומד ויוכל כל אחד לקיימה, כאשר הגידו לנו רבותינו נוחי נפש ז"ל שאפילו מצוה שלא לדורות יש בה שייכות תמידית, וצריך להבין מאי דבר מצוה זו של מספר בני ישראל רומז בזמן הזה**.

²⁴ כמבואר בספה"ק **עריב נחל** (פר נביאים) ז"ל: **כי נודע היות כל התורה ונביאים וכתובים נצחיים ולא שיהיה נבואה לשעת**.

²⁵ כדאיתא בספה"ק **מאור ושמש** (פר ששמים) ז"ל: **דהנה התורה היא נצחית ובכל דור ודור ובכל זמן אנו צריכים לקיים כל התורה שלכן נקראת תורה שהיא מורה לנו הדרך אשר לך בה**.

²⁶ כמש"כ בספה"ק **תולדות יעקב יוסף** (פר בראשית אות ב) בזה"ל: **ומלבד כל זה מאחר שהתורה נצחי צריך שיהיה בכל אדם ובכל זמן, ומכל שכן עתה שאין מקדשין גם בה דין על פי ראה, אם כן חס ושלום בטל מצוה זו עתה בזמן הזה**. וכן תקשי על כמה מצות שאינן בכל אדם ובכל זמן.

²⁷ יתקונו זוהר תיקון סט.

²⁸ י"ד מש"כ בספה"ק **מגן אברהם להמגיד מטריסק ז"ל** (פר וירא) בזה"ל: וכל זה מחמת כשהיה אז עוד האומה הישראלית להדריכם בדרך האמת, עד שבא משה רבנו ע"ה שהוא היה המושיעם של ישראל ועל ידו נתנה התורה לישראל והנהיגם והדריכם עלי פי תורת אמת, והתורה הקדושה היא נצחיות בכל עת וזמן לישראל **אבל בחינת אתפשטותיה דמשה זוכה א"ה לישועה האמיתית בבחינת לתת להם את ארץ כנען** (ד, ט) שזכה לביתא משיח בן דוד ולכנסו לארץ ישראל במהרה בימינו ולהשפעת כל הטובות והברכות בכלל ופרט במהרה בימינו אמן.

וראה מש"כ בספה"ק (הדווש הרביעי): ואלו הם נביא עוד בישראל כמשה, וביאורו, שלא יקום עוד מי שיוכה למדרגתו כי מלת קם, עומדת במקום הווה משמש לעבר ולעתיד: כי כן ימצא בלשונו תמיד. **ומאשר התורה נצחית אמר ולא קם, שבכל זמן גם האחרונים שהיו יעידו ויזמרו ולא קם, והוא כמו ולא יקום עוד מישראל מי שזכה למדרגתו**. ואלו היתה מדרגתו אפשרית בחוק האדם למה יאמר הכותב כן, הנה השם יתברך לא ימנע טעו במעליו. **אבל הדינה שהוא דבר בלתי אפשרי בחוק האדם, ורצה לזכות בו משה רבינו לתועלת התורה ולא רצה לזכות בו אחר**.

וראה עוד מש"כ **במשך הכמה** (שמות פר טו): ונראה לדעתי, **דעמלת משה שנתנבא בזה הדבר** (ספרי שמות ב) **שרבינו אינם יכולים להתבטל וזה נמצאות התורה וגם גזירתו אינו חוזר**, לכן כשיצאו למלחמה לא נמלכו באו"ת, ועינין שנדהרו י"ו בזה, וכל מלחמותיו

זקני הבעל שם טוב נשמטו עדן זללה"ה שהתורה נקרא יעקבס, כמו שאמר על יעקב אבינו לא מת, היינו שהתורה הוא נצחיית ואינה בטלה לעולם".

כמו כן מובא בשם הבעש"ט זיע"א⁹⁴ [ניתכן שאמר זאת בשם הרמב"ן], כי פירוש המאמר הנודע "מצוות בטילות לעתיד לבוא" היא שלעתידי ישיגו כולם את חיות המצווה ואת הרוב הפנימי בע"ב.

⁹⁴ כמובא משמו בספר"ק דגל מחנה אפרים (פר פי דה ועתה) בה"ל. כי איתא בש"ס (נה גא"ס) מצוות בטילות לעתיד לבוא והוא תמוה את התורה הוא נצחית וכל מצוה ומצוה הוא חיות העולמות מכבוזת למה מוקמות ואך שייך ביטול בהם. אך להבין זה הואיל ועסקים אנו באותו ענין ובאותו הלכה הלכות חג בחגו, ונבאר כי איתא ברעיא מהימנא וכן וכו' חייבתי המוחין אשר לעד עתה הם מכוסים ולעתיד לבא שיתגלה המוחין ובחמת הדעת יתה בעצמם מצוה כי יהיה שם הקב"ה ויהיה חיבור וזיווג ומצוה יהיה בחינת הו"ה ב"ה שיתגלה התלת מוחין וכו', וזהו שאיתא בש"ס (שבת פ"ג) לעתיד לבא תוציא ארץ ישראל לנסוקאות פירוש לעתיד לבא יסיר המסכה מן המוחין ויהיה הכל הו"ה ב"ה ותוציא ארץ ישראל לחם בלי מוץ ותבן כמו הארץ כש זורעים בה היא מוציאה אם חטים יפים יהיה מוציא חטים יפין וכו' להיפוך ח"ו וכן הוא בכל הדברים שבעולם וזיווג איש ואשה יוציא הנשמות כפי הזיווג בלי מוץ ותבן לכן יהיה ביטול היצר הרע וביטול המות כמו שכתוב (ישעיה כ"ה ח) ובלע המות לנצח וגו' כי יהיה הכל בהתגלות מוחין עולאין אשר הם חיים והמשכיל יבין, וזהו רמז בש"ס (נה גא"ס) מצוות בטילות לעתיד לבא היינו תיבת מצוה יהיה בטל רק יקרא שם הו"ה ב"ה כי יתגלה אור המוחין המכוסה בצמצה דמצוה, ומא"ז וזללה"ה שמעתי ואז שמוא ובשם הרמב"ן ז"ל כי ישיגו העולם בחינת המצוה ושרש חיות המצוה האין שהוא ממש חיות נפשו וחיות כל העולמות כמו שכתוב (דמיה ל"ג כ"ה) אם לא בירתי יום ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, וברתי היינו התורה וכמו שהשיגו אברהם אבינו ז"ל מצד עצמו כל התורה ככל לא ששמר התורה בציוו הקב"ה מחמת שהיה מצוה לו כי עדיין כל היה תורה רק שהשיג מצד השכל שורש חיות של כל מצוה ומצוה אין שהוא חיות נפשו וצריך לעשותה לחיות נפשו כדי לדבק לחי החיים וזו לעתיד לבא (ישעיה י"א ט) ומלאה הארץ דעה וגו' כמים הים מים, וזהו והיו עיניך רואות את מורייך כי אותיות רבם שם בחינת חכמה ובניה עם הליבו כמבואר לעיל בשם אא"ז זללה"ה.

⁹⁵ וראה מה שכתב ספר הברית (חלק א מאמר כ דרך המלך פרק אל"ו): כי כך מקובל בחינת שאו יסוּיך' ה שנת ידו ללילה את כל כבודו הגדול והנורא וראו כל בשר יחדו כי פי' ה ידבר מתוך הארץ פנים אל פנים ביתר שאת ויתר עוז ממה שהיה על הר סיני, אך לא יבטל תורתו חלילה לא יחליפנה ולא ימיר אותה בתורה אחרת, אדרבה יגלה לנו טעם זאת התורה וסתר דסתרתן וזוי דרזין הסתמין ונעלמים מעין כל חי הגנוזים בה ונגילה אותה ונבחרתו ואשר עתה בידינו, כי תורתנו הקדושה היא נצחיית לא אמיתית, הדברים יכלו והיא לא תכלה, כי אחר החייה לא היה עוד דבר רע ודבר טמא בעולם, כי כהמשך זמן, ואף התחיה יכלו מן המציאות ולא יהיה חזיר ולא חמור לא ערל ולא בטומה, ואך רעו ונבאם ונקיים מצות לא ערל חמור כל בשר ובחמור יחידו, דהיינו שנלמדו הנסתרות הגנוזים במצוה זו שאין לה קץ ותכלית ונקיים אותם בסדרה, וכן נלמדו ונקיים לא תאכל כל תועבה עך דרך זה וכדומה בשאר כל המצוות, כאשר גם עתה לומדים זאת התורה ומקיימין אותה בכל העולמות העליונים והקדושים לחיזוניותה אבל פנימיותה.

ועל זה אריליים צעקו ולמלאי השרת ביום מתן תורה ואמרו וזה הדרך על השמים אף על פי שאין עם ערל וטמא ולא יצר הרע, כי תורתנו הקדושה אינה נהוגת בעולם הזה בלבד רק בכל העולמות ולפי קיומו למעלה מה שנקבל לקושה, ודבר החיל דוחו מגיע גם לעולם הבא לעדי עד כל עולם ועולם לפי דרכו ומותו וענינו, ובפנים מאירות וחשיבות ההם נלמדו ונקיים אותה לעד אפילו אחר התחיה.

ולזה כוון מאן דאמר (במדבר תכ"ח) עתיד חזיר ליתרה, וכן (בנהר דף ס"א) מצוות בטילות לעתיד לבא, וכן כל המועדים יהיו בטלים, כלומר פשוטן של המצוות בגשמייתן, כי אחר שלא יהיה חמור אף לקיים, אם תשרוש בשרו ויחמור פשוטו, אמנם פנימיות המצוות והתורה הזאת לא יבטלו לגמל, ותכל שם שלא יבטלו פשוטן של המצוות כל עוד שהיה הדברים הגשמיים המדובר בהם בעולם, ויד כל העם באחרונה לאשר ולקיים אותה על היסוד, כן כן התורה נצחיית ודבר אלחנין יקום לעולם כלל מן וכלל מקום ובכל עולם, והטעם הוא מפני שאווייתו וקב"ה את נאשר מורו בהר, וכשם שהיא ארץ ואין שם כל התורה אחת היא ואין תורה זולתה, וכשם שהוא מלא כל העולמות כך היא, וכשם שהוא חי לעד וקיים לנצח כך היא, כל הדברים והנמצאים יכלו אף יחלפו הם יאבדו אף יסופו והיא תעמוד ותבלה כלם כי חי וקיים לעולם ועולם.

יעקב רבינו לא מת - נצחיות העולמות
על פי זה מסביר רבינו הבעל שם טוב זיע"א את המאמר הידוע המוזכר במסכת תענית ומובא ברש"י בפרשתנו, כי "יעקב אבינו לא מת", וכפי שמביא ממנו נכדו מממשכי דרכו הרה"ק בעל הדגל מחנה אפרים זיע"ע בזה הלשון⁹⁶:
"ויגוע ויאסף אל עמיו, וברש"י, 'ומיתה לא נאמר בו, ואמרו רבותינו ז"ל⁹⁷ יעקב אבינו לא מת', הנה ידוע מאדוני אבי

וחיי עולם נטע בתוכינו, כלומר מחשבה שהוא בעלמא דקשטו, כי בקריאת התורה נפסק ממנו כל הפניות זרות.
וראה עוד ברש"י שם (ד"ה לפסח) בענין זה: ה' הכלל ב"ר"ח הבחינה מה שכל העולמות ממליכים על עצמם את הבורא ברוך הוא, ובפסח הבחינה מאהבת הבורא מה שהבורא יש להם אהבת הבורא ברוך הוא, ובראש השנה הבחינה מה שכל העולמות יש להם יראת ופחד מהבורא ברוך הוא, ובשבועות וסוכות בחינה אהבת שהבוראים עושים מעשים נאים בכדי שהבורא ברוך הוא כביכול יהיה לו תענוג מעולמו, ובאמת כל השנה כשארם מעורר אהבת הבורא או יש לו הבחינה ופועל העולמות העליונים כפי מה שפועלים מעולמי עליונים בפסח ובחיינו כפי החינה, וכן נשאר כל בחינה ובחינה מעורר העולמות עליונים כפי מה שפועלים באותם ימים עצמם. אבל לעשות אותו יום כפי הבחינה שיש לו, דהיינו באם שיש לו אהבת הבורא בשאר ימים יעשה פסח, אז היא אפשר מחמת שצריכין בעולם עשיה שיהיו כל ישראל בחינה זו אבל בעולמות עליונים אפשר לעפול כפי הבחינה שיש לו. אבל להביא המצות במעשה לעשות יום טוב גם כן זה אי אפשר עד שיהיו כל ישראל בחינה זו, אבל אברהם אבינו היה אחד שהיה עובד את הבורא ברוך הוא ומעורר המדות כמאמר הפסוק (ויחזקאל לג'כד) אחד היה אברהם, ומאז אברהם אבינו היה לעשות לו יום טוב בכל יום שהיה מעורר איהו מדה ממודת הג"ל שהוא היה אחד לעורר המדות, וכן היה אפשר לו לעשות כשי יום טוב ביום אחד, דהיינו כשהיה לו אהבת הבורא אז היה אפשר לו לעשות ססח וכן נשתייח לו באותו יום עצמו יצאת ה' אז אותו יום הוא יום המפורים כפי הבחינה אשר התעורר כן היה אותו יום אצלו כיון שפעל בעולמות עליונים ובמעשה היה גם כן יכול להפסי כיון שהיה אחד אז בעולם נמצא אברהם היה אפשר להיות יום המפורים ופסח ביום אחד. וכן מובאר בירושלמי (פסחים פ"ד ה"א) שכל אלה ביום שהיה קרבן היה לו יום טוב, מחמת שברקבו היה מעורר אותו הבחינה והיה יכול להביא אותו בחינה אפילו בעשיה לעשות יום טוב.

ועוד לגבי החילוק שבין אברהם אלינו עיין בספר"ק דברי חיים (פר דברים) שכתב וז"ל: אך דלפי ברש"י על הדברים שבתורה הם לפסח קמו ממלכתי באותיות קדושות עך: קודם בריאת העולם, וזה ששמר אברהם אבינו ע"ה התורה עד שלא נתנה (ויסא כ"ח ע"ב) כי ראה התורה למעלה, וכן מובאר בהדיא בספר מנין יפות (ר"פ סעף ד"א אהל), ואך לישראל נתנה התורה על פי מה שהיה באותו הזמן, ככה תבלשו, ועיין בהקדמה ספר חוב פסיפות (בהקדמה ל"ב ס"ב ד"ש) דהתורה נצחיית וניתנה לפני כשרמיוס לפי האמת אז. אך עדיין יש בתורה פנימית ונצחית דמנימית, והמשכיל ידע על ידי חילופי תורה באל"ף ב"ת דא"ת ב"ש ואח"כ בטו"ע (שבת פ"ד) וכואי גוונא, ובקיים תיבות ובמישוריאול.

⁹⁶ בפרשת וישל.

⁹⁷ תענית ה ע"ב.

⁹⁸ וראה על ענין זה בספר בעל שם טוב עה"ת בראשית פרשת ויצא אות ט.

⁹⁹ וראה עוד ע"ז מה שמובא בספר"ק דגל מחנה אפרים (פר ל"ד) שכתב וזה לשון קדשו: וידוע דיעקב הוא סוד התורה, והוא התורה עצמה, שנקראת בשם יעקב, תורת אמת, עד כאן לשונו.

עוד כתב בספר (בתתן) וזה לשון קדשו: אדוני אבי זקני זללה"ה אמר על הגמרא יעקב אבינו לא מת, שהוא רמז על התורה הקדושה שלא תתבטל לעולם שהוא נצחיית. ובפר' סמעי כתב: והנה קבלתי אלים ראשי תיבות יעקב אבינו לא מת, והוא מרמז על בחינת אמת, כי קוּטא קאי ואינו בטל לעולם, ולכן יעקב שהוא מדת אמת לא מת שהוא חי וקיים לעולם.

ושם בליקוטיים (ד"ה אמת סוף תענית) כתב וז"ל: ויעקב אבינו ע"ה היה בחיר האבות (וישעיה ה"ב ע"ג), וא על ידי ניתקן האדם בכל כוחותיו, וזהו יעקב אבינו לא מת רק את, ויעקב אש אתם, פירוש, שהלכה אל מ' סותמה, נקודה בהיכליה, ושם הוא א' אלף בינה (שבת פ"ד א) ונעשה מזה אמת, וזהו נתן אמת ליעקב (מכילת כ"ז), לכן לא מת לעולם ולא ירד לבחינת מיתה, רק במותו הוא חי, כי התקרב ממדייגה התחתונה הנקרא ספר שהוא מדריגה התחתונה, אל אלהים חיים וכו'.

נכתב ונערך ע"י הרב חיים פנחס הורוביץ שליט"א

לתרומות והנצחות, ניתן לפנות לטל': 0533115956

תרומות ניתן להפקיד בבנק מרכנתיל 17 סניף 732

מס' חשבון 76879692

ע"ש "בית אשר ורבקה" [ע"ר]

לכל ענייני הגיליון, שאלות והערות,

קבלת הגיליון באימייל, (וכן גיליונות של שנים קודמות, תשע"ט-תש"פ)

ניתן לפנות לכתובת אימייל 2088014@gmail.com

מעוניין להתרים אחרים תמורת אחוזים נאים, בבקשה פנה אלינו!!!